

EUROOPA INIMÕIGUSTE KOHUS

KOLMAS OSAKOND

KOHTUASI ANGERJÄRV JA GREINOMAN vs. EESTI

(Kaebused nr 16358/18 ja 34964/18)

KOHTUOTSUS

Artikli 6 lõige 1 (kriminaalsüüdistust ja tsiviilõigusi puudutav osa) • Riigisisese õiguse alusel puudub advokaatidel võimalus vaidlustada enda tsiviilkohtumenetlusest kõrvaldamist, millekohase määruse on kohus teinud väidetavalt asjatundmatu, kohatu ja vastutustundetu käitumise ning menetluse takistamise tõttu • Artikli 6 lõige 1 ei ole kohaldatav • Menetlusest kõrvaldamine, millega ei kaasne otsustamine kaebajate suhtes esitatud kriminaalsüüdistuse üle või mis ei hõlma otsustamist kaebajate tsiviilõiguse üle tegeleda kutsetegevusega
Artikkel 8 • Eraelu • *Ratione materiae* • Vaidlusaluse kõrvaldamise negatiivsed tagajärjed, mis ei olnud piisavalt tõsised • Tagajärgedel põhineva käsitusviisi kohaldamine

STRASBOURG

4. oktoober 2022

Käesolev kohtuotsus jõustub konventsiooni artikli 44 lõikes 2 sätestatud tingimustel. Kohtuotsust võidakse keeleliselt toimetada.

Kohtuasjas Angerjärv ja Greinoman vs. Eesti,

Euroopa Inimõiguste Kohus (kolmas osakond) kojana, kuhu kuuluvad

esimees Georges Ravarani,

kohtunikud Georgios A. Serghides,

María Elósegui,

Darian Pavli,

Peeter Roosma,

Andreas Zünd,

Frédéric Krenc

ja *osakonna sekretär* Milan Blaško,

võttes arvesse:

Eesti kahe kodaniku Mart Angerjärve ja Maksim Greinomani (edaspidi: kaebajad) vastavalt 2. aprillil ja 20. juulil 2018. aastal inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (edaspidi: konventsioon) artikli 34 alusel EIK-ile Eesti Vabariigi vastu esitatud kaebusi (nr 16358/18 ja 34964/18);

otsust teavitada Eesti riiki (edaspidi: riik) konventsiooni artiklite 6 ja 8 alusel esitatud kaebustest, mis käsitlevad kaebajate kõrvaldamist tsiviilkohtumenetlusest, ja tunnistada kaebused ülejäänud osas vastuvõetamatuks;

poolte seisukohti;

olles pidanud nõu kinnisel istungil 21. septembril 2021, 11. jaanuaril, 31. mail ja 30. augustil 2022,

tegi viimati nimetatud kuupäeval järgmise otsuse.

SISSEJUHATUS

1. Kahe advokaadi sarnased kaebused puudutavad asjaolu, et neil ei olnud võimalik vaidlustada määruseid, mille alusel kõrvaldasid kohtunikud nad kohtumenetlusest menetluse takistamise ja kohatu käitumise tõttu, ning mõju, mida menetlusest kõrvaldamine avaldas advokaatide eraelule.

ASJAOLUD

2. Kaebajad sündisid vastavalt 1980. ja 1979. aastal ning nad elavad vastavalt Viimsis ja Tallinnas.

3. Kaebajatel lubati ennast ise esindada (kohtureeglite reegel 36).

4. Riiki esindas M. Kuurberg välisministeeriumist.

5. Kohtuasja asjaolud võib kokku võtta järgmiselt.

I. ANGERJÄRVE KOHTUASI

6. Angerjärv (edaspidi: esimene kaebaja) on Eesti Advokatuuri liige 2006. aastast.

7. Harju Maakohus, kus asja arutati ühest kohtunikust koosnevas koosseisus, teavitas esimest kaebajat tsiviilvaidluses, milles esimene kaebaja esindas hagejat, enne eelistungit, et hagiavalldus ei ole piisavalt selge, mis takistab kohtul faktiliste asjaolude väljaselgitamist ja tunnistaja ülekuulamise taotluse üle otsustamist. Kohus lisas, et kavatseb eelistungil hinnata esitatud tõendite asjakohasust ja lükata tagasi tõendid, millel ei ole kohtuasjale mingit mõju.

8. 11. mail 2017. aastal toimunud eelistungil ei olnud esimene kaebaja kui hageja esindaja kohtuga teatud tõendite asjakohasuse küsimuses nõus. Seejärel esitas ta suulise avalduse kohtuniku taandamiseks, märkides, et kohtunik ähvardas teda, tugines ebaolulistele dokumentidele, lükkas tagasi asjakohased tõendid ja asus põhjendamatult kostjat toetama. Kohus selgitas omakorda, et edastab avalduse kohtuniku taandamiseks Harju Maakohtu esimehele ja saadab teate esimese kaebaja kohta advokatuurile.

9. Harju Maakohtu esimees otsustas 17. mail 2017. aastal jätta esimese kaebaja avalduse kohtuniku taandamiseks rahuldamata. Esimehe seisukoha põhjal ei andnud asjaolu, et kohtunik täitis oma ülesannet eelistungi raames (selgitades välja faktilist olukorda, poolte nõudeid ja tõendeid, mida nad soovisid esitada seoses oma nõuetega) ning selgitas, miks ta teatud tõendid tagasi lükkas, alust järeldada, et kohtunik on erapoolik. Samuti märkis esimees, et kohtunikul oli õigus esindaja menetlusest kõrvaldada. Sellises olukorras oli kohtunik õiguslikult kohustatud teavitama advokaadi kõrvaldamisest advokatuuri. Menetlusosaliste teavitamist kõrvaldamise võimalusest ei saanud pidada esimese kaebaja ähvardamiseks.

10. Oma 18. mai 2017. aasta määrusega kõrvaldas Harju Maakohus samast kohtunikust koosnevas koosseisus tsiviilkohtumenetluse seadustiku (edaspidi: TsMS) § 45 lõike 2 alusel (vt punkt 36 allpool) esimese kaebaja menetlusest ja teavitas määrusest advokatuuri. Kohus lisas, et esimene kaebaja oli käitunud kohalt, asjatundmatult, pahauskelt ja kohtu suhtes lugupidamatust väljendaval viisil. Kohus esitas konkreetsed näited selle kohta, mida ta selliseks käitumiseks pidas (näiteks juhtum, mil esimene kaebaja vaidles kohtunikuga hagiavallduse selgitamise vajaduse üle, imestades, kas tõendeid võib lubada ka siis, kui need on asjakohatud, ja vihjates, et kohtunik oli väljaspool menetlust suhelnud kostja esindajatega). Lahendit ei olnud võimalik edasi kaevata.

11. 2. juunil 2017. aastal esitas esimene kaebaja tema menetlusest kõrvaldamise määruse peale määruskaebuse. Kooskõlas riigisisese õigusega esitati kaebus Harju Maakohtu kaudu (vt punktid 41–43 allpool). Esimene kaebaja väitis, et kaebeõiguse välistamisega rikutakse tema põhiseaduslikke õigusi, ja lisas, et tema arvates on TsMS-i § 48 võimalik tõlgendada nii, et kaebuse esitamine on võimalik. Peale selle märkis ta, et TsMS-i järgi võib esindajat käsitleva trahvi- või arestimääruse peale esitada määruskaebuse. Kui kohus peaks leidma, et määruskaebust esitada ei saa, palus esimene kaebaja, et kohus tunnistaks TsMS-i §-d 48 ja 660 põhiseaduse vastaseks. Ta

nentis, et ei esinda enam hagejat tsiviilkohtumenetluses, sest viimane oli temaga lepingu lõpetanud.

12. 5. juunil 2017. aastal jättis Harju Maakohus, mille koosseisu kuulus sama kohtunik, kes tegi esimese kaebaja menetlusest kõrvaldamise määruse, kaebuse menetlusse võtmata, märkides, et TsMS ei sisalda sellise kaebuse kohta ühtegi sätet. Kohtu arvates ei olnud TsMS-i asjakohased paragrahvid põhiseadusega vastuolus. Seda lahendit oli võimalik edasi kaevata.

13. 20. juunil 2017. aastal esitas esimene kaebaja kaebuse Tallinna Ringkonnakohtule. Ta kordas muu hulgas, et menetlusest kõrvaldamise määruse peale määruskaebuse esitamise võimaluse puudumine on põhiseaduse vastane, piirates tema põhiseaduslikku kaebeõigust, omandiõigust ja õigust ettevõtlusvabadusele, ning palus kohtul alata põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse. Ta märkis, et kuna ta enam hagejat ei esinda, ei saa ta vaidlustada enda menetlusest kõrvaldamist, esitades kaebuse põhiasjas tehtud kohtuotsuse peale.

14. 27. juunil 2017. aastal jättis Tallinna Ringkonnakohtus kaebuse ja põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse algatamise taotluse rahuldamata. Viimase kohta selgitas kohus, et kõrvaldamise määrusega seotud kaebeõiguse piirangu eesmärk oli tagada menetlusökoonoomia ja menetluse tõhusus ning et see oli proportsionaalne. Ringkonnakohtu lahendit ei olnud võimalik edasi kaevata.

15. 12. juulil 2017. aastal esitas esimene kaebaja Riigikohtule Tallinna Ringkonnakohtu lahendi peale edasise kaebuse ja palus tunnistada põhiseadusega vastuolus olevaks sätteid, mis välistasid kõnealuse kaebuse esitamise õiguse.

16. 14. septembril 2017. aastal otsustas advokatuuri aukohus lõpetada menetluse esimese kaebaja suhtes. Aukohus ei tuvastanud distsiplinaarsüüteo tunnuseid.

17. 2. oktoobril 2017. aastal keeldus Riigikohus kaebust läbi vaatamast.

18. Riik märkis, et esimene kaebaja jätkas teiste klientide esindamist muudes kohtumenetlustes. Lisaks menetlusele, mis moodustab selle kohtuasja eseme, jätkas esimene kaebaja hageja esindamist teises tsiviilkohtumenetluses. Esimene kaebaja seda teavet ei vaidlustanud.

II. GREINOMANI KOHTUASI

19. Greinoman (edaspidi: teine kaebaja) on Eesti Advokatuuri liige 2005. aastast.

20. Harju Maakohus, kus asja arutati ühest kohtunikust koosnevas koosseisus, märkis tsiviilvaidluses, milles teine kaebaja esindas hagejat (äriühingut), et teine kaebaja muutis esialgset hagi menetluse käigus täielikult. 10. aprillil 2017. aastal toimunud eelistungil tunnistas teine kaebaja kui äriühingust hageja esindaja, et tema klient võttis esialgse hagi tagasi ja väitis, et esitab sellekohase avalduse nädala jooksul. Seejärel palus Harju

Maakohus korduvalt teisel kaebajal nimetatud avaldus esitada. Teine kaebaja seda ei teinud.

21. Teine kaebaja esitas Harju Maakohtu esimehele taotluse distsiplinaarmenetluse algatamiseks asja arutava kohtuniku suhtes (väites, et kohtu taotlus hagi tagasivõtmiseks oli ootamatu). Varsti pärast seda esitas ta ka avalduse kohtuniku taandamiseks (väites, et kohtunik ei olnud erapooletu, kui ta survestas teist kaebajat hagi tagasi võtma). Kohtunik ise taotles samuti kohtu esimehelt enda taandamist kohtuasjast, märkides, et kuigi tema vastu esitatud süüdistused olid alusetud, oleks tema taandamine menetluse huvides.

22. Harju Maakohtu esimees jättis äriühingust hageja ja kohtuniku avaldused viimase ametist taandamiseks rahuldamata, märkides, et kohtunik täitis eelistungil lihtsalt oma ülesannet, kui ta püüdis teise kaebaja vastuolulise käitumise juures selgitada välja asjaomased nõuded, ning et kohtunikku ei saa pidada erapoolikuks. Samuti jättis esimees rahuldamata taotluse distsiplinaarmenetluse algatamiseks kohtuniku suhtes. Rahuldamata jäeti ka teise kaebaja edasine taotlus, mille ta esitas Riigikohtu esimehele distsiplinaarmenetluse algatamiseks asja arutava kohtuniku suhtes. Riigikohtu esimees märkis lisaks, et kohtuniku kohustus oli välja selgitada, millist hagi äriühingust hageja esitada soovib ja millistel alustel ta seda esitada soovib, ning et kohtunik just seda tegigi.

23. 10. novembril 2017. aastal leidis Harju Maakohus, et äriühingust hageja oli esialgse hagi sisuliselt tagasi võtnud, ja otsustas sellega seotud menetluse lõpetada. Äriühingust hageja esitas kaebuse, väites, et lahendi tegi ebaseaduslik kohtukoosseis, kuna kohtunik oleks tulnud menetlusest kõrvaldada. Äriühingust hageja kordas ka seda, et kohtunik ei olnud erapooletu. Tallinna Ringkonnakohus jättis kaebuse rahuldamata, märkides, et kohtunikule ei saa ette heita püüdu mõtestada lahti äriühingust hageja hagi ulatust, sest just see oli eelmenetluse eesmärk. Riigikohus keeldus äriühingust hageja edasist kaebust läbi vaatamast.

24. 16. aprillil 2018. aastal otsustas Harju Maakohus samast kohtunikust koosnevas koosseisus teise kaebaja menetlusest kõrvaldada. Kohus märkis, et teine kaebaja oli käitunud vastutustundetult ja ebaausalt. Hoolimata korduvatest selgitustest ei koostanud ta selget hagiavaldust. Kohtuniku taandamise menetluse, distsiplinaarmenetluse ja kaebemenetluse käigus esitas ta korduvalt alusetuid väiteid, et kohtunik oli põhjendamatult survestanud tema klienti hagi tagasi võtma. Teise kaebaja käitumine ei taganud tema kliendi õiguste kaitset ja põhjustas menetluse venimise. Lahend edastati advokatuurile. Seda ei olnud võimalik edasi kaevata.

25. 2. mail 2018. aastal esitas äriühingust hageja Harju Maakohtu kaudu (vt punktid 41–43 allpool) määruskaebuse oma esindaja, st teise kaebaja, menetlusest kõrvaldamise määruse peale. Ta väitis, et kõrvaldamise määrus tehti ilma äriühingust hagejat ära kuulamata, et see oli põhjendamatu ja et see rikkus äriühingust hageja õigust valida vabalt endale esindaja. Määruse tõttu oli menetlus veninud ja toonud kaasa lisakulusid, sest äriühingust hageja pidi

leidma teise esindaja. Äriühingust hageja palus kohtul tunnistada TsMS-i § 48 põhiseadusega vastuolus olevaks osas, milles see ei näe ette võimalust esitada kaebus määruse peale, mille alusel kõrvaldatakse menetlusosalise esindaja menetlusest. Äriühingust hageja seisukoha alusel rikkus selline piirang põhiseaduslikku kohtusse pöördumise õigust ja kaebeõigust.

26. 7. juunil 2018. aastal otsustas advokatuuri aukohus lõpetada distsiplinaarmenetluse teise kaebaja suhtes. Aukohus ei leidnud, et teine kaebaja oleks käitunud kohatult või et ta oleks menetlusega tahtlikult viivitanud.

27. 8. mail 2018. aastal jättis Harju Maakohus äriühingust hageja kaebuse menetlusse võtmata, sest see ei olnud TsMS-i asjakohaste sätete järgi lubatud. Kohus jättis põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse algatamise taotluse rahuldamata, leides, et kaebeõiguse piirang teenib menetlusökoonoomia huve ning on proportsionaalne ja seega põhiseadusega kooskõlas. Lahendit oli võimalik edasi kaevata.

28. 12. oktoobril 2018. aastal jäeti rahuldamata edasine kaebus, mille äriühingust hageja esitas Tallinna Ringkonnakohtule ja milles ta kordas oma väidet, et kaebuse esitamise piirang on põhiseaduse vastane (vt punkt 25 eespool). Lahendit ei olnud võimalik edasi kaevata.

29. 29. oktoobril 2018. aastal esitas äriühingust hageja Riigikohtule edasise kaebuse, korrates taas põhiseadusega seotud kaebust. 7. novembril 2018. aastal keeldus Riigikohus kaebust läbi vaatamast, kuid märkis, et TsMS-i § 48 ei ole põhiseadusega vastuolus.

30. Harju Maakohus tegi otsuse äriühingust hageja tsiviilasjas. Äriühingust hageja esitas kaebuse ja taotles oma varasema esindaja, teise kaebaja, menetlusse tagasivõtmist.

31. 29. mail 2019. aastal teatas Tallinna Ringkonnakohtus asja arutav kohtunik menetlusosalistele, et teine kaebaja on äriühingust hageja esindajana menetlusse tagasi võetud.

32. Riik väitis, et hoolimata teise kaebaja kõrvaldamisest asjaomasest tsiviilkohtumenetlusest jätkas ta teiste klientide esindamist muudes menetlustes.

ASJAKOHANE ÕIGUSLIK RAAMISTIK JA KOHTUPRAKTIKA

I. ASJAKOHANE RIIGISISENE ÕIGUS

A. Eesti Vabariigi põhiseadus

33. Põhiseaduse § 24 lõike 5 järgi on igaühel õigus tema kohta tehtud kohtu otsuse peale seadusega sätestatud korras edasi kaevata kõrgemalseisvale kohtule.

B. Tsiviilkohtumenetluse seadustik

34. TsMS-i §-d 45–48 sisalduvad 7. peatükis, mille pealkiri on „Tsiviilkohtumenetluse tagamine“. Kui arvata välja allpool kirjeldatud abinõud, hõlmab see peatükk kohtu võimalust piirata istungil viibivate isikute arvu (kui istungil viibivate isikute arvu tõttu on istungi nõuetekohane toimimine takistatud) või nõuda sundtootmist.

35. TsMS-i § 45 lõikes 1 on sätestatud, et kohus võib istungilt kõrvaldada menetlusosalise või tema esindaja või nõustaja, tunnistaja, eksperdi, tõlgi või muu istungil viibiva isiku, kes ei täida kohtuistungil korra tagamiseks antud korraldust või käitub kohtuistungil sündsusetult ja kohtu või teise menetlusosalise vastu lugupidamatust väljendaval viisil.

36. TsMS-i § 45 lõike 2 alusel võib kohus kõrvaldada menetlusosalise esindaja või nõustaja menetlusest või keelata tal teha avaldusi, kui esindaja või nõustaja ei ole võimeline kohtus nõuetekohaselt esinema, muu hulgas puuduliku keeleoskuse tõttu, või on kohtumenetluses näidanud end ebaausana, asjatundmatuna või vastutustundetuna, samuti kui ta on pahatahtlikult takistanud asja õiget, kiiret ja võimalikult väikeste kuludega menetlemist või jätnud korduvalt täitmata kohtu korralduse.

37. Peale selle on TsMS-i § 45 lõikes 4 sätestatud, et kohus võib § 45 lõikes 1 nimetatud viisil käitunud isikut, samuti menetlusosalist või tema esindajat või nõustajat, kes on pahatahtlikult takistanud asja õiget, kiiret ja võimalikult väikeste kuludega menetlemist või jätnud korduvalt täitmata kohtu korralduse, trahvida või määrata talle aresti kuni seitse ööpäeva.

38. TsMS-i § 45 lõike 5 kohaselt on kohus kohustatud teavitama Eesti Advokatuuri, kui advokaat kõrvaldatakse kohtuistungilt või menetlusest § 45 lõigete 1 ja 2 alusel.

39. TsMS-i §-des 46 ja 47 on vastavalt sätestatud, et trahvi võib määrata või aresti võib kohaldada pärast seda, kui asjaomast isikut on eelnevalt hoiatatud, et kohus võib selliseid abinõusid rakendada.

40. TsMS-i § 48 järgi võib isik, keda trahviti või kelle suhtes aresti kohaldati, esitada sellekohase määruse peale määruskaebuse.

41. TsMS-i § 660 lõike 1 alusel võib määrusega puudutatud menetlusosaline esitada maakohtu määruse peale määruskaebuse ringkonnakohtule üksnes juhul, kui määruskaebuse esitamine on seaduse järgi lubatud.

42. TsMS-i § 661 lõikes 1 on sätestatud, et määruskaebus esitatakse ringkonnakohtule selle maakohtu kaudu, kelle määrust määruskaebusega vaidlustatakse.

43. TsMS-i §-s 663 käsitletakse maakohtu määruste peale esitatud määruskaebusi. Selle paragrahvi järgi tuleb määruskaebus esitada maakohtule. Viimane kontrollib, kas määruskaebuse esitamine on seaduse kohaselt lubatud ning kas määruskaebus on esitatud seadusega ettenähtud nõuete kohaselt ja tähtajast kinni pidades. Maakohus võib ise otsustada, et

määruskaebus tuleb rahuldada. Kui maakohus leiab, et määruskaebus tuleks jätta rahuldamata, esitab ta selle viivitamata ringkonnakohtule läbivaatamiseks. Maakohtu keeldumist määruskaebuse läbivaatamisest saab samuti edasi kaevata.

C. Advokatuuriseadus

44. Advokatuuriseaduse § 16 lõikes 5 on sätestatud, et aukohus algatab aukohtumenetluse muu hulgas siis, kui kohus on advokaati trahvinud või keelanud advokaadil teha menetluses avaldusi või kõrvaldanud advokaadi menetlusest või riigi õigusabi osutamisest.

45. AdvS-i § 17 lõike 2 järgi on aukohtumenetlusega hõlmatud advokaadil õigus tutvuda asja materjalidega, anda aukohtule seletusi ja esitada vastuväiteid kõigi aukohtumenetluses tõusetunud küsimuste kohta, esitada taandust aukohtu liikme või protokollija vastu, kui asjaolud tekitavad kahtlust tema erapooletuses, esitada taotlusi ja tõendeid ning võtta osa tõendite uurimisest, esitada istungile kutsutud isikutele küsimusi ning saada aukohtu otsuse ära kiri. AdvS-i § 17 lõike 4 alusel on aukohus kohustatud välja selgitama menetletavas asjas olulise tähendusega asjaolud ja vajaduse korral koguma selleks tõendeid omal algatusel. Aukohus võib taotleda halduskohtult abi tõendite kogumiseks või nende tagamiseks. Kooskõlas AdvS-i § 17 lõikega 5 peab aukohus tegema põhjendatud otsuse, olenemata sellest, kas distsiplinaarsüütegu tuvastatakse.

46. AdvS-i §-s 18 on sätestatud, et aukohtu otsuse peale võib huvitatud isik esitada kaebuse halduskohtule.

47. AdvS-i §-s 19 on loetletud erinevad distsiplinaarkaristused, mille aukohus võib määrata. Need on noomitus, rahatrahv, kutsetegevuse peatamine kuni üheks aastaks, advokatuurist väljaheitmine, pankrotihaldurina tegutsemise õiguse äravõtmine kuni viieks aastaks ja patendivolinikuna tegutsemise õiguse äravõtmine kuni viieks aastaks.

D. Advokatuuri ettepanek tsiviilkohtumenetluse seadustiku muutmiseks

48. 22. augustil 2017. aastal saatis advokatuur justiitsministrile ettepaneku advokaatide kohtumenetlusest kõrvaldamist käsitleva regulatsiooni muutmiseks. Advokatuur märkis, et praegusel kujul ei võimalda seadus advokaadi kohtumenetlustest kõrvaldamise määruse peale kaebust esitada. Advokatuur lisas, et kõrvaldamine mõjutab advokaadi kutsetegevust ja võib riivata menetlusosaliste õigust õiglasele kohtumenetlusele. Seega peaks kas kliendil või advokaadil olema õigus kaevata selline määrus edasi.

49. Justiitsminister märkis oma 3. oktoobri 2017. aasta vastuses, et ministeerium ei kavanda vaidlusaluses regulatsioonis muudatuste tegemist. Advokaadi kõrvaldamist peeti lahendiks, mille kohus teeb oma äranägemisel.

Sellise lahendi tegemisel peab kohus arvestama menetluse võistlevust. Asjaolu, et lahendit ei olnud võimalik edasi kaevata, oli põhjendatud vabadusega valida endale advokaat, aga ka sellega, et seaduses ei ole sätestatud kohustust lasta end tsiviilkohtumenetluses esindada advokaadil. Tsiviilkohtumenetluse eesmärk oli lahendada hagi õigesti, sujuvalt ja võimalikult väikeste kuludega. Võimalus esitada kaebus advokaadi kõrvaldamise määruse peale tekitab põhimenetluse kõrval veel ühe vaidluse, mis iseenesest ei aitaks kaasa põhiasja lahendamisele, vaid mille käigus käsitletakс küsimusi, kas advokaat oli ebaaus, asjatundmatu või vastutustundetu ja millisel määral ta seda oli. Kui klient leiab, et kohtuniku kõrvaldamine on oluline menetluslik rikkumine, võib ta tõstatada selle küsimuse põhiasjas tehtud kohtuotsuse peale esitatud kaebuses.

II. ASJAKOHANE RIIGISISENE KOHTUPRAKTIKA

A. Seoses esindaja kõrvaldamisega kohtumenetlusest

50. Riigikohtu 27. mai 2004. aasta otsuses kohtuasjas nr 3-3-1-16-04 käsitleti halduskohtumenetluse raames esimese astme kohtu lahendit, mille alusel kõrvaldati vastustaja esindaja taotluse alusel, mille kaebaja selles kohtuasjas esitas. Selles menetluses esitas kõrvaldamist käsitleva lahendi peale kaebuse vastustaja (mitte asjaomane esindaja). Riigikohus selgitas, et esindaja kõrvaldamine on protsessuaalne otsustus, mis võib avaldada olulist mõju protsessiosalise võimele kaitsta oma positsiooni. Et seadus – selles asjas halduskohtumenetluse seadustik – ei anna üldjuhul võimalust vaidlustada esindaja kõrvaldamist kaebuse vormis, on oluline, et kõrvaldamise otsustuses arvestataks põhjalikult nii esindaja menetlusest kõrvaldamise seadusest tulenevat eesmärki kui ka faktilisi asjaolusid ning et see otsustus tugineks menetlusele, mis tagab menetlusosaliste protsessuaalsete õiguste adekvaatse kasutamise. Selles kohtuasjas leidis Riigikohus, et kohus, mis pidi tegema otsustuse ühe menetlusosalise taotluse kohta teise menetlusosalise esindaja kõrvaldamiseks, pidi andma teisele menetlusosalisele õiguse olla ära kuulatud ja esitada selgitusi võimaliku kõrvaldamise kohta enne otsustuse tegemist.

51. Tallinna Ringkonnakohus leidis oma 25. veebruari 2013. aasta otsuses kohtuasjas nr 2-11-26347/59, et kostjate esindajal puudusid kohtuasjaga seotud õiguslikud põhiteadmised ja et ta oli oma klientide esindamiseks ilmselgelt asjatundmatu. Kohus selgitas, et kuigi TsMS-i § 45 lõikes 2 sätestatud esindaja kõrvaldamise õigus on kehtestatud kohtu õigusena ja mitte kohustusena, tuleb seda mõista siiski selliselt, et kohtul lasub esindaja kõrvaldamise kohustus juhul, kui esindaja kõrvaldamise aluseks olevad asjaolud selgesti esinevad. Tsiviilkohtumenetluses esineb põhimõte, et menetlusosaline kannab esindaja valikust tulenevat riski. See tähendab, et menetlusosaline vastutab selle eest, kui esindaja jätab mõne

menetlustoimingu õigeaegselt tegemata või ei osuta õigusabi käibes vajaliku hoolega või nõutaval kutseoskuste tasemel. Kuid juhul, kui esindaja asjatundmatus ja vastutustundetud tulevad selgesti esile, siis tuleb menetlusosalisi esindaja eest kaitsta ning seda ka siis, kui menetlusosalised on valinud esindaja ise.

52. Oma 12. oktoobri 2016. aasta otsuses kohtuasjas nr 3-2-1-94-16 selgitas Riigikohus, et esindaja kõrvaldamine on kohtu õigus, mitte kohustus. Esindaja kõrvaldamisel peab kohus võtma arvesse menetluse võistlevust ning asjaolu, et pooled on seaduse ja kohtu ees võrdsed. Kui esindaja menetlusest kõrvaldatakse, võib kohus jätkata asja menetlemist nii, nagu esindaja oleks menetlusest vabatahtlikult lahkunud. See tähendab, et menetlusosalisel, kelle esindaja on kõrvaldatud, on jätkuvalt õigus menetluses oma seisukohti esitada. Esindaja võimalikud minetused saavad olla aluseks kliendi võimalikele nõuetele esindaja vastu, kuid esindaja asjatundmatus ei saa iseenesest tuua kaasa esimese astme kohtu otsuse tühistamist.

B. Seoses kaebeõiguse piirangute ja nende põhiseaduspärasusega

53. Oma 12. aprilli 2011. aasta otsuses kohtuasjas nr 3-2-1-62-10 selgitas Riigikohus põhiseaduse § 24 lõike 5 tähendust, märkides, et selles on sätestatud lihtsa seadusereservatsiooniga kaebeõigus (st seda saab piirata seadusega igal põhjusel, mis on põhiseadusega kooskõlas). See säte annab seadusandjale võimaluse seada edasikaebeõigusele seadusega sätestatud korras nii menetluslikke piiranguid, nagu riigilõivu tasumise kohustus, menetlustähtjad ja kaebuse esitamise kord kui ka materiaalseid piiranguid, välistades mingit liiki (eelkõige korralduslike) lahendite edasikaevatavuse põhiseadusega kooskõlas oleval põhjusel. Põhiseaduse § 24 lõikest 5 ei tulene isikute õigust vaidlustada eranditult kõiki kohtulahendeid ning seadusandja on pädev kohtulahendi olemusest lähtuvalt ja mõistlikele põhjendustele tuginevalt edasikaebeõigust diferentseerima.

54. Riigikohus on kaebeõiguse piiranguid mitmel korral läbi vaadanud seoses nende vastavusega põhiseadusele.

55. Näiteks tunnistas Riigikohus oma 25. märtsi 2004. aasta otsuses kohtuasjas nr 3-4-1-1-04 väärteomenetluse seadustiku § 191 punkti 10 (1. septembrist 2002 kuni 31. detsembrini 2003 kehtinud redaktsioonis) põhiseadusega vastuolus olevaks osas, milles see säte välistas määruskaebuse esitamise kaebemenetluses esimese astme kohtu tehtava kaebuse läbi vaatamata jätmise määruse peale. Riigikohus selgitas, et kuna väärteomenetluse tulemus kujutas endast isiku õiguste tugevat riivet, tuleb pidada vajalikuks väärteoasjus lõplike lahendite – nii otsuste kui määruste – õiguse kontrollimise võimalust. Seetõttu leidis Riigikohus, et kohtumenetluse ökonoomsus ja asja kiire lahendamise tagamine, mis on eelduslikult kabevõimaluse välistamise põhjusteks, ei kaalu üles kahju, mida õiguskorrale võib tekitada väärteoasja ebaõige lahend.

56. Oma 30. aprilli 2013. aasta otsusega kohtuasjas nr 3-1-1-5-13 tunnistas Riigikohtu üldkogu põhiseadusvastaseks ja kehtetuks kriminaalmenetluse seadustiku § 385 punkti 26 osas, milles see ei võimaldanud esitada määruskaebust maakohtu täitmiskohtuniku tehtud määruse peale, millega pöörati täitmisele üldkasuliku tööga asendatud vangistus. Riigikohus põhjendas, et arvestades mõju, mille vangistuse täitmisele pööramise määrus toob kaasa süüdimõistetu põhiõiguste (sh vabaduspõhiõiguse) jaoks ja täitmiskohtuniku ulatuslikku kaalutlusõigust, peab kõrgema astme kohtul olema võimalik kontrollida kõnealuse otsustuse õigsust.

57. Oma 30. märtsi 2016. aasta otsuses kohtuasjas nr 3-1-1-24-16 asus Riigikohus seisukohale, et piirang, mille kohaselt ei olnud võimalik esitada kaebust kohtulahendi peale, mille alusel süüdistatav kohtuistungilt kõrvaldati, oli põhiseadusega kooskõlas. Riigikohus leidis, et õigust osaleda oma asja arutamisel on võimalik piirata seaduses ettenähtud juhtudel ja alustel, eeskätt juhul, kus süüdistatav ei soovi osaleda asja arutamisel või on ise põhjutanud olukorra, kus ta ei saa osaleda asja arutamisel (menetlusest kõrvalehoidumine või kohtuistungi korra rikkumine). Isiku kaebeõigust ei piiratud ebaproportsionaalselt, sest edasises menetluses võis süüdistatav apellatsiooni- või kassatsioonimenetluses tugineda oletatavale menetlusõiguse rikkumisele. Piirangu legitiimne eesmärk oli vajadus tagada kohtumenetluse normaalne funktsioneerimine, kindlustamaks asja arutamist mõistliku aja jooksul.

ÕIGUSKÜSIMUSED

I. KAEBUSTE LIITMINE

58. Pidades silmas kaebuste sarnast eset, peab EIK asjakohaseks arutada neid koos ühes kohtuotsuses.

II. KONVENTSIOONI ARTIKLI 6 LÕIKE 1 VÄIDETAV RIKKUMINE

59. Kaebajad kaebasid selle üle, et neil ei olnud võimalik vaidlustada määruseid, millega nad kõrvaldati kohtumenetlusest, milles nad esindasid oma kliente. Esimene kaebaja väitis, et ta oli jäetud ilma õigusest menetlusele ja et ta oli menetlusest kõrvaldatud põhjendamatu lahendiga, mis põhines valeväidetel. Samuti kaebas esimene kaebaja selle üle, et tema kõrvaldamine sisaldas selgelt karistuslikke tunnuseid ja et tema kõrvaldamine järgnes tema enda avaldusele kohtuniku menetlusest taandamiseks. Samuti väljendas ta teatavat muret esimese astme kohtu erapooletuse pärast seoses eelhinnanguga, mille kohus andis tema kõrvaldamise kohta esitatud kaebusele, aga ka kõrvaldamise menetluses osalenud kohtujuristi pärast.

Teine kaebaja kaebas veel selle üle, et talle ei antud võimalust olla enne tema menetlusest kõrvaldamist ära kuulatud, sest ta ei saanud enne kõrvaldamise määruse tegemist esitada oma selgitusi. Samuti kaebas ta, et asja menetles kohtunik, kes sisuliselt süüdistas kaebajat selles, mida kohtunik tajus tema isiku vastu suunatud laimuna, olles seega samal ajal nii ohver kui ka kohtunik. Kaebaja kaebas ka selle üle, et järgimata jäeti minimaalsed menetluslikud tagatised ja kaebajat takistati ebaseaduslikult kasutamast õigust tegutseda advokaadina. Esimene kaebaja tugines esialgu konventsiooni artikli 6 lõikele 1 ja artiklile 13, teine kaebaja aga konventsiooni artiklitele 8 ja 13.

60. EIK kordab, et tema ülesanne on anda kohtuasja asjaoludele õiguslik hinnang (vt *Radomilja jt vs. Horvaatia* [suurkoda], nr-d 37685/10 ja 22768/12, punktid 123–26, 20. märts 2018; ja *Molla Sali vs. Kreeka* [suurkoda], nr 20452/14, punkt 85, 19. detsember 2018). Olles pooli sellest teavitanud, leiab EIK, et kaebajate kaebusi kõrvaldamise määruste vaidlustamise võimatuse, ärakuulamata jätmise ja kohtu väidetava erapoolikuse kohta tuleb hinnata konventsiooni artikli 6 lõike 1 alusel, mille asjakohase osa sõnastus on järgmine:

„Igaühel on oma tsiviilõiguste ja -kohustuste või temale esitatud kriminaalsüüdistuse üle otsustamisel õigus õiglasele ... kohtumenetlusele ... kohtus.“

A. Kaebuste vastuvõetavus konventsiooni artikli 6 lõike 1 alusel

1. Poolte seisukohad

(a) Riik

61. Riik vaidles vastu artikli 6 lõike 1 kohaldatavusele selle kohtuasja asjaolude suhtes. Riigi väidete kohaselt ei olnud käsitletav küsimus – advokaadi õigus jätkata kliendi esindamist käimasolevas tsiviilasjas – tsiviilõigus, mis vajaks kaitset menetluse raames, vaid oli pigem seotud klientide õigustega. Esindajad ei olnud kõnealuse menetluse osalised ja neil ei olnud menetluses iseseisvaid õigusi. Nendes menetlustes pidid kohtud lähtuma esindatavate õigustest ja huvidest ning tagama, et tsiviilvaidlused lahendatakse õigesti, mõistliku aja jooksul ja võimalikult väikeste kuludega. Esindaja menetlusest kõrvaldamine oli üks abinõudest, mida riigisisised kohtud said selle ülesande täitmiseks kasutada. Et advokaatide kõrvaldamine menetlusest teenis menetlusosaliste huve, ei saanud advokaatide isiklike huvide kaitse kuuluda konventsiooni artikli 6 lõikest 1 tuleneva kaitse alla, isegi kui nende kõrvaldamine tõi neile kui advokaatidele kaasa rahalised tagajärjed. Seevastu said advokaadid tugineda artikli 6 lõikele 1 advokatuuri aukohtus nende suhtes algatatud distsiplinaarmenetluse raames (pärast nende kõrvaldamist menetlusest) ning sellel puhul oli kaebeõigus tagatud riigisisese õigusega.

62. Riik rõhutas erinevust kutsealal tegutsemise jätkamise õigusega seotud distsiplinaarmenetluse ja siinse kohtuasja asjaolude vahel. Riik märkis, et

kaebajate asjakohastes kohtuasjades piirdus kõrvaldamise määruste mõju konkreetsete käimasolevate kohtumenetlustega või teise kaebaja puhul üksnes ühe kohtuastmega. Menetlusosaline, kelle esindaja kõrvaldati, võis taotleda tema tagasivõtmist või esitada kaebuse kõrvaldamise kohta ajal, mil ta esitas kaebuse põhiasjas tehtud kohtuotsuse peale. Teise kaebaja puhul seda küll tehti, kuid esimese kaebaja puhul ei tehtud.

63. Mis puudutab esimest kaebajat, siis väitis riik, et olenevalt EIK-i käsitusviisist teise kaebaja kohustuse suhtes ammendada riigisisised õiguskaitsevahendid (vt punkt 64 allpool), võib esimese kaebaja kaebust pidada esitatuks pärast tähtaega.

64. Teise kaebaja puhul väitis riik, et erinevalt esimesest kaebajast ei vaidlustanud teine kaebaja nende sätete kooskõla põhiseadusega, mis ei võimaldanud tal vaidlustada tema menetlusest kõrvaldamist, ning seega ei olnud ta riigisiseseid õiguskaitsevahendeid ammendanud. Kõrvaldamise määruse peale esitas kaebuse üksnes äriühingust hageja, väites, et tema õigusi on rikutud. Riigi väidete kohaselt oli tähtsusetu asjaolu, et riigisisised kohtud leidsid esimese kaebaja esitatud kaebuste puhul, et TsMS-i asjaomased sätted on põhiseadusega kooskõlas. Teine kaebaja ei saanud asjakohasel ajal olla teadlik esimese kaebaja esitatud kaebuste kohta tehtud lahenditest, sest need ei olnud avalikult kättesaadavad.

65. Peale selle nentis riik, et mõlema kaebaja artikli 6 lõike 1 alusel esitatud kaebused olid selgelt põhjendamatud või, teise võimalusena, et kaebajad ei kandnud märkimisväärset kahju. Menetlusest kõrvaldamine, mis teise kaebaja puhul piirdus vaid esimese astme kohtus toimuva menetlusega, ei kahjustanud advokaadi-kliendi suhet ega piiranud kaebajate muud kutsetegevust.

(b) Esimene kaebaja

66. Esimene kaebaja väitis, et artikli 6 lõige 1 on kohaldatav, ja märkis, et muud vastuvõetamatuse alused puuduvad. Esimene kaebaja nõustus riigiga selles, et õigus esindada klienti ei ole tsiviilõigus, mida advokaat peaks saama kaitsta põhimenetluse raames (mis ei puudutanud advokaadi õigusi, vaid puudutas kliendi õigusi). Siiski vaidles ta vastu asjaolule, et vaatamata tema kõrvaldamisega kaasnenud tõsistele materiaalsetele tagajärgedele ei olnud tal võimalik algetada eraldi menetlust, mille käigus oleks ta saanud kaitsta oma õigusi. Advokaatide õiguste puhul peaks samuti kehtima õiglase kohtumenetluse nõue, nagu kehtib nende klientide õiguste puhul. Tema väitel sarnanes tema kõrvaldamine kriminaalkaristusele.

67. Kõrvaldamise määrust ei olnud võimalik vaidlustada muul viisil, vaid üksnes põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse algatamise teel. Kuuekuuline tähtaeg kaebuse esitamiseks EIK-ile hakkas kulgema ajast, mil Riigikohus oli oma lahendi teinud, ning seega oli kaebus esitatud õigel ajal. Asjaolu, et teine kaebaja võeti menetlusse tagasi, ei olnud asjassepuutuv, sest

sellist võimalust ei olnud riigisiseses õiguses sätestatud – kõrvaldamine kehtis kogu menetluse puhul kõigis kohtuastmetes.

(c) Teine kaebaja

68. Teine kaebaja väitis, et konventsiooni artikli 6 lõige 1 on kohaldatav tulenevalt selle tsiviilõigusi puudutavast osast. Peale selle, et tal jäi saamata sissetulek töö eest, mida tal ei olnud võimalik jätkata, pidi ta tasuta koostama äriühingust hageja kaebused kõrvaldamise määruse peale. Lisaks kahjustas tema kõrvaldamine tema mainet nii tema kliendi, kolleegide ja vastaspoole kui ka kohtunike silmis. Seega avaldas isegi ühekordne määrus, mis tehti tema menetlusest kõrvaldamise kohta ja millele järgnes distsiplinaarmenetlus, märkimisväärset negatiivset mõju tema võimele jätkata tööd advokaadina. Tema väitel on advokaatidel subjektiivne õigus tegeleda oma kutsetegevusega sobimatu sekkumiseta ning seda õigust tunnustatakse ka Eestis.

69. Samuti väitis teine kaebaja, et tal ei olnud kõrvaldamise määruse puhul ühtegi kättesaadavat ega tõhusat riigisisest õiguskaitsevahendit, mida ta oleks saanud õiguskaitsevahendite ammendamiseks kasutada. Ta märkis, et riigisiseseid kohtud jätsid rahuldamata esimese kaebaja kaebused tema menetlusest kõrvaldamise määruse peale, ning et kohtud leidsid, et kaebeõiguse piiramine on põhiseadusega kooskõlas. Peale selle ei saanud edu ka tema kliendi – äriühingust hageja – kaebusi, mille klient esitas kõrvaldamise määruse peale. Puudus põhjus arvata, et ta oleks kaebuse esitamise korral mingit edu saavutanud.

2. EIK-i hinnang

70. Riik esitas kaebajate kaebuste vastuvõetavuse kohta mitu esialgset vastuväidet, sealhulgas vastuväite, et need ei ole *ratione materiae* kooskõlas konventsiooni sätetega.

71. Peale selle esitas riik esialgsed vastuväited riigisiseste õiguskaitsevahendite ammendamise ja kuuekuulise tähtaja järgimise väidetele. Lõpuks väitis riik, et kaebajad ei kandnud märkimisväärset kahju ja et nende kaebused on selgelt põhjendamatud.

(a) *Ratione materiae* kooskõla

72. Mis puutub artikli 6 lõike 1 kohaldatavusse, siis väitis riik, et artikli 6 lõige 1 ei ole kõnealuse menetluse suhtes kohaldatav, sest menetlus ei puuduta „tsiviilõigust“. Esimene kaebaja leidis seevastu, et tema menetlusest kõrvaldamist saab pidada kriminaalkaristuseks, ja teine kaebaja pidas artikli 6 lõiget 1 kohaldatavaks selle tsiviilõigusi puudutavas osas.

73. EIK kordab, et kuna konventsiooni või selle protokollide konkreetse sätte kohaldatavuse küsimus kuulub EIK-i *ratione materiae* pädevusse, tuleks järgida kaebuste käsitlemise üldreeglit ja asjaomane analüüs tuleks teha

vastuvõetavuse hindamise etapis, kui ei ole konkreetset põhjust liita see küsimus sisulise aruteluga (vt *Savickis jt vs. Läti* [suurkoda], nr 49270/11, punkt 119, 9. juuni 2022).

74. Selle kohtuasja konkreetsete asjaolude puhul leiab EIK, et artikli 6 lõike 1 kohaldatavus tõstatab keerulised õigusküsimused, mida ei pruugi olla võimalik lahendada vastuvõetavuse hindamise etapis (vt *Ferrazzini vs. Itaalia* [suurkoda], nr 44759/98, punkt 18, EIK 2001-VI). Seega tuleb artikli 6 lõike 1 kohaldatavuse küsimus liita kohtuasja sisulise analüüsiga.

(b) Riigiseste õiguskaitsevahendite ammendamine ja kuuekuulise tähtaja järgimine

75. Riik väitis, et olenevalt sellest, millisele seisukohale asub EIK kaebajate suhtes seoses nende väidetega, et nende menetlusest kõrvaldamise vaidlustamise võimatus oli põhiseadusega vastuolus, oli kas esimese kaebaja kaebus esitatud pärast tähtaega või jättis teine kaebaja ammendamata asjakohased riigisisesed õiguskaitsevahendid.

76. EIK-i märkuse kohaselt ei ole siinses kohtuasjas vaidlust selles, et riigisisesest õiguse järgi ei olnud mingil viisil võimalik vaidlustada kaebajate menetlusest kõrvaldamise kohtulahendit, sealhulgas ei olnud võimalik esitada kaebust kõrgema astme kohtule. Ometi oli just see seadusest tulenev piirang kaebajate konventsiooni artikliga 6 seotud mureküsimuse keskmes.

77. EIK viitab konventsiooniga kehtestatud kaitsemehhanismi subsidiaarsele tähendusele (vt riigiseste õiguskaitsevahendite ammendamist käsitlevate üldpõhimõtete kohta *Vučković jt vs. Serbia* (esialgne vastuväide) [suurkoda], nr-d 17153/11 ja veel 29, punktid 69–77, 25. märts 2014), aga ka EIK-i järeldustele põhiseaduslikkuse järelevalve süsteemi toimimise kohta Eestis (vt *Fizgejer vs. Eesti* (otsus vastuvõetavuse kohta), nr 43480/17, punktid 70–77, 2. juuni 2020). Sellega seoses leiab EIK, et esimese kaebaja otsust esitada kaebus kõrvaldamise määruse peale – väites seejuures, et sellise kaebuse esitamise seadusest tulenev piirang ning muude võimaluste puudumine kõrvaldamise määruse vaidlustamiseks on põhiseadusega vastuolus – ei saa pidada põhjendamatuks sammuks, millega püüti lahendada väidetavat rikkumist riigisisesel tasandil. Tuleb tõepoolest märkida, et riigisisesed kohtud, eelkõige Tallinna Ringkonnakohus, analüüsisid sisuliselt esimese kaebaja kaebust selle kohta, et kõrvaldamise määruse kohtuliku kontrollimise võimaluse puudumine on põhiseadusega vastuolus.

78. Riigisisesene menetlus lõppes 2. oktoobril 2017. aastal, mil Riigikohus keeldus esimese kaebaja kaebust läbi vaatamast. Et esimene kaebaja esitas oma kaebuse EIK-ile 2. aprillil 2018, on ta järginud kuuekuulist tähtaega.

79. EIK märgib, et teine kaebaja ei püüdnud isiklikult vaidlustada enda menetlusest kõrvaldamist. Selle asemel esitas sellekohase kaebuse (ehkki edutult) tema klient, kes väitis muu hulgas, et advokaadi kõrvaldamise vaidlustamise võimaluse puudumine ei ole põhiseadusega kooskõlas.

80. Peale selle märgib EIK, et selleks ajaks, mil teine kaebaja 16. aprillil 2018. aastal menetlusest kõrvaldati, oli esimese kaebaja algatatud vaidmenetlus juba lõppenud ja tema kaebus oli jäetud rahuldamata (vt punkt 17 eespool). Selleks ajaks oli ka advokatuur teinud justiitsministrile ettepaneku muuta TsMS-i § 45 lõiget 2, lähtudes eeldusest, et kehtiva õiguse kohaselt ei saa advokaadi kohtumenetlusest kõrvaldamise määruse peale esitada kaebust, ning minister oli vastanud, et muudatusi ei ole kavas teha (vt punktid 48–49 eespool).

81. Seega oli teise kaebaja menetlusest kõrvaldamise ajaks saatnud esimest kaebajat kaebuse esitamisel ebaedu, aga ka advokatuur, mille liikmete hulka kuulus ka teine kaebaja, oli väljendanud oma vastuseisu vaidlusaluse piirangu suhtes. EIK ei pea siiski vajalikuks tuvastada, kas teine kaebaja oleks võinud olla teadlik esimese kaebaja esitatud edututest kaebustest muul viisil kui avalikult kättesaadava andmebaasi kaudu. Pidades silmas eespool nimetatud konkreetseid asjaolusid ja tähtaega ning märkides, et ammendamise normi tuleb kohaldada teatava paindlikkusega ja üleliigse formaalsuseta, mõistab EIK, et teine kaebaja võis õigustatult arvata, et katse vaidlustada vaidlusaluse piirangu põhiseaduspärasust oleks kasutu.

82. Eespool esitatud põhjendustest lähtudes järeldeb EIK, et teise kaebaja kohtuasja konkreetsete asjaolude taustal ei olnud teine kaebaja kohustatud kõnealust õiguskaitsevahendit kasutama. Niisiis jätab EIK riigi esialgse vastuväite teise kaebaja riigisiseste õiguskaitsevahendite ammendamata jätmise kohta rahuldamata.

83. Peale selle märgib EIK, et teine kaebaja esitas oma kaebuse EIK-ile 20. juulil 2018, st kuue kuu jooksul pärast tema menetlusest kõrvaldamist. Seega on ta järginud kuuekuulist tähtaega.

(c) Muud vastuväited vastuvõetavuse kohta ja vastuvõetavust käsitlevad järeldused

84. Mis puutub sellesse, kas kaebajad on kandnud märkimisväärset kahju seoses artiklis 6 sätestatud õigustega, leiab EIK, et nende võimalus vaidlustada nende arvates lubamatut kõrvaldamist menetlusest puudutas nende kui advokaadi ametit nende kutsetegevuse raames ja oli nende jaoks põhimõtteline küsimus. Seega ei toeta EIK riigi seisukohta, mille põhjal ei kandnud kaebajad märkimisväärset kahju.

85. Peale selle märgib EIK, et artikli 6 lõike 1 alusel esitatud kaebused ei ole selgelt põhjendamatud ega vastuvõetamatud ühelgi muul konventsiooni artiklis 35 loetletud alusel. Seega tuleb need tunnistada vastuvõetavaks.

B. Artikli 6 lõike 1 kohaldatavus

86. Nüüd analüüsib EIK, kas artikli 6 lõiget 1 võib kas selle kriminaalsüüdistust või tsiviilõigusi puudutava osa alusel pidada selle kohtuasja asjaolude suhtes kohaldatavaks.

(a) Artikli 6 kriminaalsüüdistust puudutava osa kohaldatavus

87. EIK analüüsib kõigepealt, kas kaebajate menetlusest kõrvaldamist saab pidada nende vastu esitatud kriminaalsüüdistuse üle otsustamiseks. EIK-i väljakujunenud kohtupraktikas on nimetatud kolme kriteeriumi, mida nimetatakse tavaliselt Engeli kriteeriumideks (vt *Engel jt vs. Madalmaad*, 8. juuni 1976, punkt 82, A-seeria nr 22), mida tuleb arvesse võtta, et otsustada selle üle, kas tegu on „kriminaalsüüdistusega“ või mitte. Esimene kriteerium on õigusrikkumise õiguslik liigitus riigisisese õiguse alusel, teine kriteerium on õigusrikkumise olemus ja kolmas kriteerium on selle karistuse raskusaste, mis võidakse asjaomasele isikule määrata. Viimati nimetatud kriteeriumi puhul on EIK arvesse võtnud ka karistuse laadi (vt *Gestur Jónsson ja Ragnar Halldór Hall vs. Island* [suurkoda], nr-d 68273/14 ja 68271/14, punkt 75, 22. detsember 2020, edasiste viidetega). Teine ja kolmas kriteerium on alternatiivsed ja ei ole ilmtingimata kumulatiivsed. Siiski ei välista see kumulatiivset käsitusviisi, kui iga kriteeriumi eraldi analüüsimisel ei ole võimalik teha selget järeldust kriminaalsüüdistuse olemasolu kohta (*ibid.*, punkt 78; vt ka *Sergey Zolotukhin vs. Venemaa* [suurkoda], nr 14939/03, punkt 53, EIK 2009).

88. EIK leiab, et käitumine, mille eest kaebajad kohtumenetlusest kõrvaldati – väidetavalt asjatundmatu, kohatu ja vastutustundetu käitumine ning menetluse takistamine –, ei olnud oma olemuselt vaadeldav kuriteona ja sellisena seda ka riigisisese õiguse järgi ei käsitletud.

89. Kaebajate menetlusest kõrvaldamine põhines TsMS-i § 45 lõikel 2. See paragrahv sisaldub TsMS-i 7. peatükis, mis ei näe ette kriminaalkaristust, vaid sätestab mitmesugused abinõud, mille eesmärk on tagada menetluse edenemine (vt punkt 34 eespool).

90. EIK kordab, et normid, mis võimaldavad kohtul menetluse käigus korrarikkumisele reageerida, on konventsiooniosaliste õigussüsteemide ühine tunnus. Sellised normid tulenevad kohtu hädavajalikust õigusest tagada oma menetluse nõuete- ja korra kohane toimimine (vt *Gestur Jónsson ja Ragnar Halldór Hall*, viidatud eespool, punktid 81 ja 89; vrd *Žugić vs. Horvaatia*, nr 3699/08, punkt 66, 31. mai 2011). Selles kohtuasjas oli kaebajate asjakohasest kohtumenetlusest kõrvaldamise eesmärk just nõuetekohase ja kiire õigusemõistmine tagamine. Peale selle märgib EIK, et TsMS-i § 45 lõikes 2, mille alusel kaebajad menetlusest kõrvaldati, käsitletakse menetlusosalise esindajaid või nõustajaid, st konkreetset liiki inimesi, kellel on teatud staatus, mitte elanikkonda tervikuna (vt *Gestur Jónsson ja Ragnar Halldór Hall*, viidatud eespool, punktid 86–87; vrd *Zaicevs vs. Läti*, nr 65022/01, punkt 33, 31. juuli 2007).

91. Viimaks, pidades silmas, et advokaatide kõrvaldamine puudutas ainult konkreetset menetlust (ja tegelikkuses piirdus see teise kaebaja puhul üksnes esimese kohtuastmega), ei saa öelda, et see abinõu oleks olnud eriti range.

92. EIK märgib, et TsMS-i 7. peatüki §-des 45–47 sätestatud kahte teist abinõu, st rahaträhi ja aresti, saab määrata alles pärast eelnevat hoiatust ning

mõlemat abinõu käsitlevat määrust saab edasi kaevata (vt punktid 37, 39 ja 40 eespool).

93. Võttes arvesse eeltoodud kaalutlusi, leiab EIK, et kaebajate kohtumenetlusest kõrvaldamist ei saa pidada nende vastu esitatud kriminaalsüüdistuse üle otsustamiseks.

94. Sellest lähtudes leiab EIK, et artikli 6 lõike 1 kriminaalsüüdistust puudutav osa ei ole siinse kohtuasja asjaolude suhtes kohaldatav.

(b) Artikli 6 tsiviilõigusi puudutava osa kohaldatavus

95. Järgmine küsimus, mida tuleb kaaluda, on see, kas kaebajate menetlusest kõrvaldamist võib pidada nende tsiviilõiguste või -kohustuste üle otsustamiseks.

96. Artikli 6 lõike 1 tsiviilõigusi puudutava osa kohaldatavuse üldpõhimõtteid korrati kohtuasjas *Denisov vs. Ukraina* [suurkoda] (nr 76639/11, punktid 44–45, 25. september 2018).

97. EIK kinnitab, et kaebajate – advokatuuri liikmete – õigus tegutseda advokaadina on „tsiviilõigus“ konventsiooni artikli 6 lõike 1 tähenduses (vt *Hurter vs. Šveits* (otsus vastuvõetavuse kohta), nr 53146/99, 8. juuli 2004). Kohus märgib veel, et advokaadid saavad kasutada oma kutsealal tegutsemise õigust oma klientidega sõlmitud eraõiguslike lepinguliste suhete kaudu. See õigus hõlmab klientide nõustamist ja esindamist või kaitsmist nii kohtumenetluses kui ka väljaspool seda. Pooled ei ole vaidlustanud seda, et eelnimetatud õigus on riigisisese õiguse alusel ka sellisena tunnustatud.

98. EIK on ka varem leidnud, et distsiplinaarmenetlus, milles on kaalul õigus jätkata kutsealal tegutsemist, tekitab vaidlusi (*vaidlustamisi*) tsiviilõiguste üle konventsiooni artikli 6 lõike 1 tähenduses. Artikli 6 lõiget 1 on peetud kohaldatavaks ka kohtuasjades, milles arutati üksnes kutsealal tegutsemise õiguse ajutist peatamist (vt *Le Compte, Van Leuven ja De Meyere vs. Belgia*, 23. juuni 1981, punkt 49, A-seeria nr 43, kui arsti kutsealal tegutsemise õigus peatati täielikult viieteistkümneks päevaks kuni kolmeks kuuks) või milles võeti esialgse õiguskaitse distsiplinaarmenetluse raames ära õigus tegutseda teatud kohtutes esindajana (vt *Helmut Blum vs. Austria*, nr 33060/10, punktid 63–67, 5. aprill 2016, kus esialgne õiguskaitse jäi kehtima peaaegu neljaks aastaks). EIK on tõepoolest selgitanud, et artikli 6 lõike 1 alusel käsitletavate vaidluste (*vaidlustamiste*) puhul võib olla kaalul „tsiviilõiguse“ tegelik olemasolu, kuid samuti võib kaalul olla sellise õiguse ulatus või viis, kuidas õiguse kandja võib seda kasutada (vt *Le Compte, Van Leuven ja De Meyere*, viidatud eespool, punkt 49).

99. Praeguse kohtuasja asjaolude juurde tulles märgib EIK, et kaebajate menetlusest kõrvaldamine ei olnud riigisisese õiguse alusel distsiplinaarmenetluse raames määratud sanktsioon. Pigem oli see menetluslik abinõu, mida kohtunik võis rakendada käimasoleva kohtumenetluse ajal, ja selle eesmärk oli tagada nõuetekohane õigusemõistmine (vt punkt 34 eespool; vt ka riigisiseste kohtute põhjendused

punktides 10 ja 24 eespool). Advokatuuri aukohtu distsiplinaarmenetlus, mis võis kaasa tuua üldisemate ja/või ulatuslikumate distsiplinaarkaristuste määramise (vt punktid 44 ja 47 eespool), toimus alles pärast vaidlusaluse menetlusliku abinõu kohaldamist. Aukohtumenetluses olid olemas vajalikud menetluslikud tagatised ja võimalus esitada kaebus ebasoodsa lahendi peale (vt punktid 45–46 eespool). Igal juhul, nagu kaebajate kohtuasjade puhul tegelikult juhtus, ei määra advokaatide kõrvaldamine konkreetsest kohtumenetlusest TsMS-i § 45 lõikes 2 loetletud põhjustel ette ära aukohtus toimuva distsiplinaarmenetluse tulemust.

100. Üldiselt leiab EIK, et otsustav ei ole tingimata see, kas vaidlusalust abinõu rakendati distsiplinaarmenetluse või muud liiki menetluse raames, vaid pigem abinõu mõju õigusele advokaadina tegutseda. Sellega seoses ei saa EIK jätta tähelepanuta, et selles kohtuasjas ei toonud vaidlusalune abinõu kaasa üldist keeldu esindada (mis tahes) kliente (kõigis või teatud) kohtutes, vaid pigem kaebajate kõrvaldamise käimasolevast kohtumenetlusest, milles nad esindasid konkreetseid kliente. Kaebajatel oli endiselt võimalus nõustada neid konkreetseid kliente väljaspool kohtuistungeid (st menetlusest kõrvaldamise määrus ei lõpetanud automaatselt kliendilepinguid) ning osutada oma teenuseid teistele võimalikele klientidele ehk jätkata oma kutsealast tegevust.

101. Sellistel asjaoludel ja võttes arvesse punktis 90 väljendatud kaalutlusi, asub EIK seisukohale, et vaidlusalust abinõu ei saa pidada otsustamiseks kaebajate „tsiviilõiguse“ üle tegutseda oma kutsealal.

102. Seega leiab EIK, et artikli 6 lõike 1 tsiviilõigusi puudutav osa ei ole siinsete kaebuste asjaolude suhtes kohaldatav.

(c) Järeldus artikli 6 lõike 1 kohaldatavuse kohta

103. Eespool esitatud põhjendusi silmas pidades järeldab EIK, et konventsiooni artikli 6 lõige 1 ei ole kaebajate kaebuste aluseks olevate asjaolude suhtes kohaldatav.

III. KONVENTSIOONI ARTIKLI 8 VÄIDETAV RIKKUMINE

104. Samuti kaebasid kaebajad selle üle, et nende menetlusest kõrvaldamise määruised takistasid neil tegutseda oma kutsealal. Nad viitasid märkimisväärsele varalisele kahjule, mis neil oli tekkinud saamata jäänud sissetuleku tõttu, samuti heale nimele ja (ametialasele) mainele tekitatud kahjule. Esimene kaebaja tugines protokolli nr 1 artiklile 1. Teine kaebaja tugines konventsiooni artiklile 8.

105. EIK-i ülesanne on anda kohtuasja asjaoludele õiguslik hinnang ja seega on EIK seisukohal, et mõlema kaebaja kaebusi osas, milles need puudutavad nende menetlusest kõrvaldamise kutsealast, sotsiaalset ja rahalist mõju, tuleb analüüsida konventsiooni artikli 8 alusel.

106. Konventsiooni artikkel 8 on sõnastatud järgmiselt:

„1. Igaühel on õigus sellele, et austataks tema era- ja perekonnaelu ja kodu ning sõnumite saladust.

2. Ametivõimud ei sekku selle õiguse kasutamisse muidu, kui kooskõlas seadusega ja kui see on demokraatlikus ühiskonnas vajalik riigi julgeoleku, ühiskondliku turvalisuse või riigi majandusliku heaolu huvides, korratuse või kuriteo ärahoidmiseks, tervise või kõlbluse või kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitseks.“

A. Poolte seisukohad

1. Riik

107. Riik väitis, et esimese kaebaja kaebus, mis tugineb artiklile 8, on vastuvõetamatu, sest ta ei ole esitanud seda ei riigisisestes kohtutes ega EIK-is. Riik märkis, et esimene kaebaja ei viidanud oma riigisisestes kaebustes oma au ega hea nime rikkumisele, vaid tugines pigem oma vara kaitsmisele (osutades saamata jäänud sissetulekule) ja ettevõtlusvabadusele. Ta ei kasutanud oma au kaitsmiseks muid riigisiseseid õiguskaitsevahendeid. Seega jättis ta kas ammendamata riigisiseseid õiguskaitsevahendeid või teise võimalusena – kui leiti, et tõhusaid riigisiseseid õiguskaitsevahendeid ei ole – ei järginud ta EIK-ile kaebuse esitamiseks ettenähtud tähtaega (mida sellisel juhul oleks tulnud teha kuue kuu jooksul pärast väidetavat rikkumist).

108. Teine kaebaja enda menetlusest kõrvaldamise põhiseaduspärasust ise ei vaidlustanud ning ei ammendanud seega riigisiseseid õiguskaitsevahendeid.

109. Igal juhul väitis riik mõlema kaebuse puhul, et artikkel 8 ei ole selle kohtuasja asjaolude suhtes kohaldatav. Seega tuleks kaebused tunnistada *ratione materiae* vastuvõetamatuks.

110. Viidates EIK-i kohtupraktikas kasutatavale põhjendustest lähtuvalle käsitusviisile, väitis riik, et kaebajate kõrvaldamine kohtumenetlusest ei olnud seotud nende era- või perekonnaeluga, vaid tulenes ilmselgelt nende kui oma kutseala esindajate käitumisest menetluse ajal.

111. Tagajärgedel põhinevale käsitusviisile osutades väitis riik, et kaebajate kohtumenetlustest kõrvaldamine (mis teise kaebaja puhul piirdus vaid esimese astme kohtuga) avaldas ajalises mõttes piiratud mõju ning ei mõjutanud kaebajate kutsealast ega ühiskondlikku mainet piisaval määral, et õigustada artikli 8 kohaldamist. Kaebajate menetlusest kõrvaldamine ei olnud laiemale avalikkusele teada ning seega ei saanud see kahjustada nende au ega head nime. Täpsemalt väljendudes ei olnud kõrvaldamise määruised avalikult kättesaadavad, advokatuuri aukohtu otsuseid ei avalikustatud ning esimese kaebaja nimi oli 5. juuni 2017. aasta lahendis, millega Harju Maakohus jättis tema kaebuse rahuldamata, asendatud tema initsiaalidega. Riik nentis, et kuigi kaebajad võisid kaotada osa oma tasust nende osutatud õigusteenuste eest, ei olnud see tõsine materiaalne tagajärg. Istungitelt kõrvaldamine ei tähendanud, et kaebajad ei saanud kas koostada dokumente oma konkreetsete klientide jaoks või anda sellekohaseid korraldusi oma kolleegidele. Peale

selle selgus, et kaebajad ei jäänud ilma asjakohastest advokaadi-kliendi suhetest: esimene kaebaja jätkas sama kliendi esindamist teises tsiviilkohtumenetluses ning teine kaebaja jätkas sama kliendi esindamist samas tsiviilkohtumenetluses apellatsiooni- ja kassatsiooniastmes. Igal juhul ei kujutanud kõrvaldamise määrused endast keeldu tegutseda advokaadina.

112. Viimaks väitis riik, et kaebajate artiklile 8 tuginevad kaebused on igal juhul selgelt põhjendamatud ja et kumbki neist ei kandnud märkimisväärt kahju.

2. *Esimene kaebaja*

113. Esimese kaebaja väited riigisiseste õiguskaitsevahendite ammendamise ja kuuekuulise tähtaja järgimise kohta on esitatud eespool (vt punkt 67 eespool). Ta lisas, et tugines riigisisestes kohtutes Eesti põhiseaduse sätetele, mis olid kooskõlas konventsiooni asjakohaste sätetega.

114. EIK-ile esitatud esialgses kaebuses märkis esimene kaebaja, et kõrvaldamise määrus põhjustas talle märkimisväärt varalist kahju saamata jäänud sissetuleku tõttu. Oma seisukohtades, mille ta saatis EIK-ile menetluse käigus, väitis ta ka seda, et kõrvaldamine kahjustas tema head nime ja mainet. Peale selle sedastas ta, et isiku hea nime ja maine kahjustamine ei pea toimuma avalikult või laiema avalikkuse ees või hõlmama suurt hulka inimesi.

115. Esimene kaebaja ei nõustunud riigi väitega, et ta oleks võinud kasutada oma au kaitsmiseks teist tõhusat õiguskaitsevahendit.

3. *Teine kaebaja*

116. Teise kaebaja väited riigisiseste õiguskaitsevahendite ammendamise kohta on esitatud eespool (vt punkt 69 eespool).

117. EIK-ile esitatud esialgses kaebuses märkis teine kaebaja, et kõrvaldamise määrus takistas tal tegutsemast oma kutsealal. Oma seisukohtades, mille ta saatis EIK-ile menetluse käigus, viitas teine kaebaja samuti kõrvaldamise määruse tõttu saamata jäänud sissetulekule ning kutsealase maine kahjustamisele tema kliendi, kolleegide ja kohtunike silmis.

B. EIK-i hinnang

118. Võttes teadmiseks riigi esialgseid vastuväited konventsiooni artiklile 8 tuginevate kaebuste vastuvõetavusele, leiab EIK, et kõigepealt tuleb vaadelda, kas artikkel 8 on selles kohtuasjas kohaldatav ja kas asjakohase kaebuse sisuline analüüs on EIK-i *ratione materiae* pädevuses.

119. Sellega seoses märgib EIK, et kuigi siinses kohtuasjas ei ole tegemist tööalase vaidlusega kitsamas mõttes, puudutab see siiski ebasoodsaid abinõusid, mida rakendatakse isiku tööelu suhtes (vt *Denisov*, viidatud eespool, punkt 115, kus lisaks töölt vabastamisele, madalamale ametikohale

viimisele ja kutsealale tagasi võtmata jätmisele viidati ka „muudele sarnaselt ebasoodsatele abinõudele“). Seepärast leiab EIK, et konventsiooni artikli 8 kohaldatavust käsitlevad üldpõhimõtted, mis on sätestatud Denisovi kohtuasjas, on asjakohased ka selles kohtuasjas (vt *Bagirov vs. Aserbaidžaan*, nr-d 81024/12 ja 28198/15, punkt 87, 25. juuni 2020, kus samu üldpõhimõtteid kohaldati asjaoludel, mis hõlmasid advokaadi kutsetegevuse peatamist ja hilisemat advokatuurist väljaheitmist, ning vt muu hulgas ka *Polyakh jt vs. Ukraina*, nr-d 58812/15 ja veel 4, punktid 207–11, 17. oktoober 2019; *Convertito jt vs. Rumeenia*, nr-d 30547/14 ja veel 4, punkt 29, 3. märts 2020, ning *Platini vs. Šveits* (otsus vastuvõetavuse kohta), nr 526/18, punkt 56, 11. veebruar 2020).

120. EIK kordab, et eraelu kontseptsioon on konventsiooni artikli 8 tähenduses lai ja sellele ei saa anda ammendavat määratlust. See võib hõlmata isiku füüsilise ja sotsiaalse identiteedi mitut aspekti. Peale selle kaitseb artikkel 8 õigust isiklikule arengule ning õigust luua ja arendada suhteid teiste inimeste ja välismaailmaga, sealhulgas kutsealaseid või ärisuhteid. Lõppude lõpuks on valdaval osal inimestest märkimisväärne võimalus suhete arendamiseks välismaailmaga just tööelu käigus (vt *Denisov*, viidatud eespool, punktid 95–96, 100–09 ja 115–17; vt ka *Bagirov*, viidatud eespool, punkt 87).

121. Mis puutub konventsiooni artikli 8 kohaldatavusse, peab EIK kõigepealt analüüsima seda, kuidas eraelulised küsimused võiksid selles kohtuasjas esile kerkida.

122. Sellega seoses märgib EIK, et kaebajate kõrvaldamine vastavatest kohtumenetlustest tulenes nende käitumisest oma ametikohustuste täitmisel. Teisisõnu kõrvaldati kaebajad menetlusest vastusena nende tegevusele oma klientide esindajatena tsiviilkohtumenetluses. Kaebajad ei ole väitnud, et vaidlusalused abinõud põhinesid nende eraeluga seotud põhjustel või teguritel.

123. Sellistel asjaoludel peab EIK asjakohaseks järgida tagajärgedel põhinevat käsitusviisi ja analüüsida, kas vaidlusalustel abinõudel olid piisavalt tõsised negatiivsed tagajärjed kaebajate eraelule, eelkõige seoses nende „siseringiga“, nende võimalustega luua ja arendada teiste inimestega suhteid ning nende mainega. Siinkohal rõhutab EIK, et kohtuasjades, kus ta kasutab tagajärgedel põhinevat käsitusviisi, on oluline analüüsida vaidlusaluste abinõude mõju tõsidust. Niisiis peab kaebaja artiklist 8 tuleneva tagajärgedel põhineva käsitusviisi olulise omaduse kohaselt esitama veenvad tõendid, mis näitavad, et tagajärjed olid piisavalt tõsised (vt *Denisov*, viidatud eespool, punktid 110 ja 114).

124. Praeguse kohtuasja asjaolude juurde tulles märgib EIK, et mõlema kaebaja väidete kohaselt oli nende kutsetegevus kõrvaldamise määrase tagajärjel takistatud. Peale selle nentisid nad, et nende kõrvaldamine kahjustas nende head nime ja kutsealast mainet ning et see tõi neile kaasa tõsised materiaalsed tagajärjed.

125. Mis puudutab kaebajate väidet, et nende kutsetegevus oli takistatud, siis märgib EIK, et neid ei heidetud advokatuurist välja ja nende kutsetegevust ei peatatud (vrd *Bagirov*, viidatud eespool). Kuigi nad kõrvaldati konkreetsest kohtumenetlusest, võisid nad jätkata oma kutsetegevust, sealhulgas klientide esindamist muudes kohtumenetlustes. Riik väitis, et kaebajad jätkasid tegelikult klientide esindamist (sealhulgas esimese kaebaja puhul sama kliendi esindamist) muudes kohtuasjades, olenemata sellest, et nad olid kõnealusest tsiviilkohtumenetlusest kõrvaldatud (vt punktid 18 ja 32 eespool). Kaebajad ei ole seda teavet vaidlustanud. Peale selle võeti teine kaebaja teises kohtuastmes menetlusse tagasi (vt punkt 31 eespool). Ehkki ei ole võimatu, et kaebajad võisid menetlusest (või teise kaebaja puhul menetluse teatud etapist) kõrvaldamise tõttu kanda mõningast rahalist kahju, ei ole kaebajad eeltoodut arvesse võttes esitanud tõendeid, mis näitaksid, et kõrvaldamise mõju oleks olnud nii märkimisväärne, et see kujutas endast konventsiooni artikliga 8 tagatud õiguste riivet.

126. Lisaks märgib EIK, et kaebajad ei ole esitanud ühtegi väidet kõrvaldamise määruste mõju kohta nende heale nimele ja kutsealasele mainele riigisisel tasandil (vt *Denisov*, viidatud eespool, punkt 114).

127. Eespool esitatud põhjenduste alusel ja osas, milles kaebajad tuvastasid ja tõstsid esile kõrvaldamise määrustest tuleneva mõju eraelule riigisisel tasandil (mis puudutab takistusi nende kutsetegevusele ja sellega seotud rahalist kahju), leiab EIK, et vaidlusaluste abinõude negatiivne mõju kaebajate eraelule (eelkõige nende „siseringile“ ning võimalustele luua ja arendada suhteid teiste inimestega) ei olnud konventsiooni artikli 8 alusel tõstatatud küsimuse puhul piisavalt tõsine.

128. Seega ei ole kõnealune artikkel kohaldatav ja kaebajate kaebused tuleb artikli 35 lõike 3 punkti a ja lõike 4 alusel jätta rahuldamata, sest need ei ole *ratione materiae* kooskõlas konventsiooni sätetega.

SELLEST LÄHTUDES EIK

1. *otsustab* ühehäälselt kaebused liita;
2. *liidab* ühehäälselt riigi esialgse vastuväite konventsiooni artikli 6 lõike 1 kohaldatavuse kohta sisulise analüüsiga ning *tunnistab* kaebused selle sätte puhul vastuvõetavaks;
3. *tunnistab* häälteenamusega konventsiooni artiklit 8 käsitleva kaebuse vastuvõetamatuks;
4. *leiab* nelja poolthäälega kolme vastu, et konventsiooni artikli 6 lõige 1 ei ole selles kohtuasjas kohaldatav.

Koostatud inglise keeles ja tehtud teatavaks kirjalikult 4. oktoobril 2022 kohtureeglite reegli 77 lõigete 2 ja 3 kohaselt.

Milan Blaško
sekretär

Georges Ravarani
esimees

Konventsiooni artikli 45 lõike 2 ja kohtureeglite reegli 74 lõike 2 kohaselt on otsusele lisatud järgmised eriarvamusd:

- (a) kohtunik Serghidese eriarvamus;
- (b) kohtunik Krenci eriarvamus, millega on ühinenud kohtunik Zünd.

G. R.
M. B.

KOHTUNIK SERGHIDEESE ERIARVAMUS

I. SISSEJUHATUS

1. Käesolev kohtuotsus ja loomulikult ka see arvamus puudutavad kahte kaebust, mille puhul leidis EIK, et nende sarnase eseme tõttu on asjakohane analüüsida neid koos ühes kohtuotsuses. Nimetatud kaks kaebust olid seotud tsiviilasjadega, kus kaebajad olid oma kliente esindavad advokaadid. Kuigi mõlemad kaebajad taotlesid kohtuniku menetlusest taandamist, kõrvaldas kohtunik advokaadid lõpuks menetlusest, mille tagajärjel esitasid mõlemad kaebajad kaebused EIK-ile selle kohta, et nende konventsiooni artiklis 6 sätestatud õigust õiglasele kohtumenetlusele ja konventsiooni artiklis 8 sätestatud õigust eraelu puutumatusele oli rikutud.

2. Kooskõlas kohtuotsuse punktiga 59 väitis esimene kaebaja eelkõige seda, et ta oli jäetud ilma õigusest menetlusele ja et ta oli menetlusest kõrvaldatud põhjendamatu lahendiga, mis põhines valeväidetel. Samuti kaebas esimene kaebaja selle üle, et tema kõrvaldamine sisaldas selgelt karistuslikke tunnuseid ja et see järgnes tema enda avaldusele kohtuniku menetlusest taandamiseks. Samuti väljendas ta teatavat muret esimese astme kohtu erapooletuse pärast seoses eelhinnanguga, mille kohus andis tema kõrvaldamise kohta esitatud kaebusele, aga ka kõrvaldamise menetluses osalenud kohtujuristi pärast. Teine kaebaja kaebas veel selle üle, et talle ei antud võimalust olla enne tema menetlusest kõrvaldamist ära kuulatud, sest ta ei saanud enne kõrvaldamise määruse tegemist esitada oma selgitusi. Samuti kaebas ta, et asja menetles kohtunik, kes sisuliselt süüdistas kaebajat selles, mida kohtunik tajus tema isiku vastu suunatud laimuna, olles seega samal ajal nii ohver kui ka kohtunik. Kaebaja kaebas ka selle üle, et järgimata jäeti minimaalsed menetluslikud tagatised ja kaebajat takistati ebaseaduslikult kasutamast õigust tegutseda advokaadina. Viimaks kaebasid mõlemad kaebajad, et neil ei olnud võimalik vaidlustada määruseid, millega nad kõrvaldati kohtumenetlusest, milles nad esindasid oma kliente.

3. Eeltoodu põhjal on selge, et mõlemad kaebajad seadsid kahtluse alla selle kohtuniku erapooletuse, kes nad kohtuasjast kõrvaldas, ning käsitlesid sisuliselt just seda asjaolu.

4. Kogu lugupidamise juures ei nõustu ma kohtuotsuse resolutsiooni punktiga 4 selles, et konventsiooni artikli 6 lõige 1 ei ole selles kohtuasjas kohaldatav. Selles arvamuses väidan, et artikli 6 lõige 1 on selles kohtuasjas kohaldatav ja peale selle on seda sätet ka rikutud. Arvamuses keskendun üksnes artiklit 6 käsitlevale kaebusele, mitte aga artiklit 8 käsitlevale kaebusele, mille EIK tunnistas häälteenamusega vastuvõetamatuks (vt kohtuotsuse punkt 128 ja resolutsiooni punkt 3).

5. Arvamus on koostatud kooskõlas praktikaga, mida on järgitud kohtuasjas *Ferrazzini vs. Itaalia* ([suurkoda], nr 44759/98, EIK 2001-VII).

Selles kohtuasjas leidis EIK, et artikli 6 lõige 1 ei ole kohaldatav, selle asemel, et pidada kaebust vastuvõetamatuks, andes seeläbi võimaluse eriarvamuste koostamiseks nagu siinse kohtuasja puhul.

6. Arvamuse eesmärk on väita, et artikkel 6 on siinses kohtuasjas kohaldatav ja et seda sätet on rikutud, sest puudus konventsiooni artikli 6 lõikes 1 sätestatud erapooletuse tagatis, mis muutis kohtumenetluse tervikuna ebaõiglaseks.

II. ARTIKLI 6 TSIVIILÕIGUSI PUUDUTAVA OSA KOHALDATAVUS

7. Kogu lugupidamise juures ei nõustu ma kohtuotsusega selles, et vaidlusalust abinõu ei saa pidada otsustamiseks kaebajate „tsiviilõiguse“ üle tegutseda oma kutsealal (vt kohtuotsuse punkt 101).

8. Minu väidete kohaselt ei ole otsustav tingimata see, kas vaidlusalust abinõu rakendati distsiplinaarmenetluse või muud liiki menetluse raames, vaid pigem abinõu mõju õigusele advokaadina tegutseda (vrd *Žugić vs. Horvaatia*, nr 3699/08, punkt 63, 31. mai 2011, mis puudutas advokaadile kohtu suhtes lugupidamatust väljendaval viisil käitumise eest määratud rahatrahvi).

9. Selles kohtuasjas oli vaidlus seotud kaebajate õigusega jätkata oma klientide esindamist konkreetsetes tsiviilkohtumenetluses ning vaidluse tulemus – kaebajate kõrvaldamine kohtumenetlusest – oli seega nende kutsealal tegutsemise õiguse asjakohase aspekti puhul otsustava tähtsusega.

10. Muidugi oli kaebajatel pärast nende kõrvaldamist käimasolevast kohtumenetlusest võimalus nõustada oma kliente väljaspool kohtuistungeid ning osutada oma teenuseid teistele võimalikele klientidele. Samuti oli neil võimalik jätkata oma kutsetegevust. Siiski ei ole minu arvates asjaolu, et kaebajate kõrvaldamine menetlusest avaldas nende üldisele tööelule väidetavalt üksnes piiratud mõju, iseenesest artikli 6 siinse kohtuasja suhtes kohaldatavuse puhul otsustav, sest artikli 6 tsiviilõigusi puudutava osa kohaldatavuseks piisab sellest, et kõnealune vaidlus puudutas tsiviilõiguse ulatust ehk viisi, kuidas õiguse kandja saab seda kasutada.

11. Tõhususe või inimõiguste tõhusa kaitse põhimõtte, millel põhinevad kõik inimõigusi tagavad konventsiooni sätted, ei kehti mitte ainult kohtuasja sisulise läbivaatamise etapis, vaid kehtib ka vastuvõetavuse või kohaldatavuse hindamise etapis. Tõhususe põhimõtte kohaldamata jätmine selles kohtuasjas vastuvõetavuse hindamise etapis muudaks õiguse õiglasele kohtumenetlusele selle kaitse tõttu kehtetuks. Õiguse igasugune kitsendav tõlgendamine kummaski eespool nimetatud etapis takistaks tõhususe põhimõtte kohaldamist. Sellega seoses leidis EIK kohtuasjas *Delcourt vs. Belgia* (17. jaanuar 1970, punkt 25, A-seeria nr 11):

„Konventsiooni tähenduses demokraatlikus ühiskonnas on õigus õiglasele kohtumenetlusele niivõrd tähtsal kohal, et artikli 6 lõike 1 kitsendav tõlgendamine ei oleks kooskõlas selle sätte eesmärgi ega otstarbega.“

12. Peale selle ei saa jätta tähelepanuta vaidlusaluste kõrvaldamise määruste tõsist mõju kaebajate kui advokaatide eriomasele rollile. Advokaatidele omistatakse demokraatlikus ühiskonnas põhjanev roll, milleks on menetlusosaliste esindamine ja kaitsmine (vt *Michaud vs. Prantsusmaa*, nr 12323/11, punkt 118, EIK 2012), ning nad on otseselt seotud kohtusüsteemi toimimise ja menetlusosalise kaitsmisega (vt *Morice vs. Prantsusmaa* [suurkoda], nr 29369/10, punkt 148, EIK 2015).

13. Selle küsimusega seoses avaldasid kaebajate kõrvaldamise määrused märkimisväärset mõju nende õigusele esindada oma kliente asjaomases menetluses sõltumatult ning ei ole kahtlust, et menetlusosaliste esindamine kohtus on advokaadi üks tähtsamaid ülesandeid.

14. Vastuseks ühele riigi väitele tuleks selgitada, et advokatuuri aukohtu menetlus ei too kaasa võimalust võtta asjaomane advokaat tagasi põhimenetlusse, millest ta on kõrvaldatud. Sellise menetluse hilisema läbiviimise võimalus ei ole asjassepõhine, kui otsustatakse konventsiooni artikli 6 kohaldatavuse üle menetluse suhtes, milles kaebajad tsiviilkohtumenetlusest kõrvaldati.

15. Eelpool mainitud silmas pidades järelتان, et artikli 6 lõike 1 tsiviilõigusi puudutav osa on selle kohtuasja asjaolude suhtes kohaldatav.

III. ARTIKLI 6 LÕIKE 1 SISULISED KÜSIMUSED

A. Kas erapooletuse tagatis puudus?

16. Kõrvaldamise määrused, millel oli väga tõsine mõju kaebajate kui advokaatide ülesandele menetluses ja nende suhetele klientidega, tehti pärast seda, kui mõlemad kaebajad olid taotlenud kõnealuste kohtunike taandamist menetlusest ja kui teine kaebaja oli taotlenud distsiplinaarmenetluse algatamist tema kohtuasja menetlenud kohtuniku suhtes.

17. Seega on minu hinnangul kohtuasja asjaolud piisavad, et kohtuniku erapooletuse suhtes tekiks objektiivse kõrvaltvaataja silmis põhjendatud kahtlus (vt muu hulgas *Kyprianou vs. Küpros* [suurkoda], nr 73797/01, punktid 118–21, EIK 2005-XIII).

18. Artiklis 6 sätestatud erapooletu kohtu tagatisest tulenev terve mõistuse printsiip, loomuliku õigluse põhimõtted (sealhulgas muidugi õiguse ja õigluse kontseptsioonid) ning Dworkini mõiste järgi „moraalsed argumendid“¹ võivad minu arvates olla abivahendid, mis aitavad igal

¹ Vt Ronald Dworkin „Law’s Ambitions for Itself“ (1985), 71(2) *Virginia Law Review* 173, lk 176, 178, 181–82 ja 185; Ronald Dworkin „Law’s Empire“ (Bloomsbury, 1986, Hart Publishing, 2021), lk 411, ja Ronald Dworkin „Freedom of Law: The Moral Reading of the American Constitution“ (Harvard University Press, 1997).

objektiivsel kõrvaltvaatajal, kes vaatleb kohtuasja konkreetseid asjaolusid, kaaluda, kas kohtu erapooletuse suhtes tekib põhjendatud kahtlus, pidades samal ajal silmas, et kohtutel on õigus tagada menetluse nõuete- ja korrakohane toimimine.

19. Sellega seoses tuleks rõhutada, et isegi näilised asjaolud võivad olla teatava tähtsusega ehk teisisõnu „õigust ei tule üksnes mõista, vaid tuleb ka näidata, et seda mõistetakse“.² EIK on seda mõttetera objektiivse erapooletuse käsitlemisel kasutanud (vt *Ramos Nunes de Carvalho e Sá vs. Portugal* [suurkoda], nr-d 55391/13 ja veel 2, punkt 149, 6. november 2018; *De Cubber vs. Belgia*, 26. oktoober 1984, punkt 26, A-seeria nr 86, ja *Delcourt*, viidatud eespool, punkt 31). EIK leidis kohtuasjas *De Cubber* (viidatud eespool, punkt 26) järgmist:

„EIK ei saa piirduda üksnes subjektiivsete kriteeriumidega; arvesse tuleb võtta ka kaalutlusi, mis on seotud täidetavate ülesannete ja sisekorraldusega (objektiivne käsitusviis). Selles küsimuses võivad tähtsust omada isegi näilised asjaolud...“

Sama teema kohta on ka Harris, O’Boyle ja White täheldanud järgmist:

„Objektiivsed kriteeriumid on võrreldavad järgmise ingliskeelse doktriiniga: „*Justice must not only be done: it must also be seen to be done*“ / „õigust ei tule üksnes mõista, vaid tuleb ka näidata, et seda mõistetakse“/. Sellega seoses rõhutab EIK „näiliste asjaolude“ tähtsust.“

Samuti väitis EIK erapooletust käsitlevas kohtuasjas *Piesack vs. Belgia* (1. oktoober 1982, punkt 30, A-seeria nr 53):

„Kaalul on usaldus, mida kohtud peavad demokraatlikus ühiskonnas avalikkuses tekitama.“³

20. Kui viidata kohtuasjas *Kyprianou* (viidatud eespool, punkt 119) tehtud lahendi asjakohasele lõigule, milles selgitatakse objektiivse erapooletuse nõude tagatise vajalikkust ja tähtsust, märgib Paul Lemmens õigustatult, et „kasutades lisaks subjektiivsele käsitusviisile objektiivset käsitusviisi, on EIK tahtlikult andnud erapooletuse tagatisele laia tõlgenduse“,⁴ ning selle tagatise nii lai tõlgendus tuleneb minu arvates tõhususe põhimõttest. Selle küsimuse puhul väidab Paul Lemmens ka seda, et oluline element, mis korrapäraselt kordub, kui EIK kasutab konventsiooni artikli 6 lõike 1 laia tõlgendust, on vajadus hoida ära artikli 6 lõike 1 tagatiste muutumine pelgalt teoreetilisteks või näilisteks ning tagada, et need on tegelikud ja tõhusad⁵ – mis on üks tõhususe põhimõtte sõnastustest.

² Selle lausungi sõnastas tollane Inglismaa ülemkohtunik lord Hewart kohtuasjas *Rex vs. Sussex Justices*, [1924] 1 KB 256.

³ Vt Harris, O’Boyle ja White „Law of the European Convention on Human Rights“, 4. trükk (Oxford University Press, 2018), lk 452.

⁴ Vt Paul Lemmensi artikkel „The Right to Fair Trial and its Multiple Manifestations – Article 6(1) ECHR“, Eva Bremsi ja Janneke Gerardsi (toim) raamatus „Shaping Rights in the ECHR“ (Cambridge University Press, 2013), lk 305.

⁵ *Ibid.*, lk 314.

21. Võttes arvesse kohtuasja asjaolusid ja EIK-i kohtupraktikat, mis käsitleb objektiivset erapooletust, jõuan seega järeldusele, et siinses kohtuasjas puudub artikli 6 kohane tagatis seoses kohtu objektiivse erapooletusega.

B. Erapooletuse tagatise puudumise tagajärjed kohtumenetluse üldisele õiglusele – artikli 6 kohaste tagatiste hierarhia

22. Erapooletuse tagatise puudumine laieneb kogu menetlusele ja õõnestab kohtumenetluse õiglust tervikuna.

23. EIK-i levinud kohtupraktika põhjal⁶ ei saa kohtu sõltumatuse ja erapooletuse puudumine tagada õiglast kohtumenetlust konventsiooni artikli 6 alusel ning sel juhul on artikli 6 alusel esitatud muude kaebuste analüüsimine „ebavajalik“ või „põhjendamatu“ (vt *Çiraklar vs. Türki*, 28. oktoober 1998, punktid 40–41, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-VII, ning *Ergin vs. Türki* (nr 6), nr 47533/99, punktid 55–56, 4. mai 2006). Käsitusviis, mida minu ettepanekul oleks tulnud siinses kohtuasjas järgida, on järgmine: arvestades järeldust, et erapooletuse tagatist ei järgitud, ei ole vaja analüüsida teist kaebust, mille kaebajad esitasid artikli 6 alusel, st seda, et nad kõrvaldati advokaadi ülesannete täitmisest ilma, et neil oleks olnud võimalus olla ära kuulatud. Kuid nagu on selgitatud allpool (vt punkt 29 allpool), kuna viimane kaebus on olemuslikult seotud erapooletust puudutava kaebusega, ei väldi ma selle käsitlemist täielikult, vaid arutlen selle üle erapooletuse küsimuse lisakaebusena.

24. Mis puutub eespool kirjeldatud levinud käsitusviisi, siis sama käsitusviisi kasutas EIK ka kohtuasjas *Guðmundur Andri Ástráðsson vs. Island* ([suurkoda], nr 26374/18, punkt 295, ja resolutsiooni punkt 2, 1. detsember 2020), kus EIK järeldas, et puudus „seaduse alusel moodustatud kohus“, mis on artiklis 6 sätestatud tagatis, ning otsustas pärast seda häälteenamusega, et „hinnata ei ole vaja artikli 6 lõike 1 alusel esitatud kaebuste ülejäänud osa“, st kaebusi, milles väideti, et kohus ei olnud sõltumatu ega erapooletu.

25. Kuid oma osalises eriarvamuses kohtuasjas *Guðmundur Andri Ástráðsson* ei nõustunud ma enamuse arvamusega, et kaebuste ülejäänud osa ei ole vaja hinnata, ja pakkusin välja midagi muud. Kuna selles kohtuasjas pakun välja, et järeldus, mille kohaselt ei olnud kohus objektiivselt

⁶ Nimetatud levinud kohtupraktika toetuseks vt Ryan Goss, „Criminal Fair Trial Rights – Article 6 of the European Convention on Human Rights“, Hart Publishing, 2016, lk 160–62. Võrrele siiski levinud kohtupraktikat praktikaga, mida järgiti kahes kohtuasjas, nimelt *Öcalan vs. Türki* ([suurkoda], nr 46221/99, punktid 118 ja 131–35, EIK 2005-IV) ning *Güveç vs. Türki* (nr 70337/01, punktid 122 ja 132–33, EIK 2009), kus hoolimata riigisisese kohtu sõltumatuse ja erapooletuse puudumisest jätkas EIK kaebuste hindamist artikli 6 kohaste muude tagatiste seisukohalt. Goss väljendas tõsist kriitikat käsitusviisile, mida EIK-i kasutas nendes kahes kohtuasjas (*op. cit.*, lk 128–29).

erapooletu, muudab kaebuste ülejäänud osa hindamise ebavajalikuks, pean selgitama, miks minu käsitusviis oli kohtuasjas *Guðmundur Andri Ástráðsson* (viidatud eespool) teistsugune. Kõigepealt pean märkima, et eelnimetatud kohtuasjas käsitles asjaomane küsimus seaduse alusel moodustatud kohtu puudumist, kuid siinses kohtuasjas on küsimus objektiivselt erapooletu kohtu puudumises. Pakkusin kohtuasjas *Guðmundur Andri Ástráðsson* välja seda, et pärast järeldust, mille kohaselt puudus seaduse alusel moodustatud kohus, muutus väidetav „kaebuste ülejäänud osa“, st see, mis puudutas sõltumatu ja erapooletu kohtu tagatise, kohe ja automaatselt *ex tunc* esemetuks ja olematuks ning seetõttu oleks see tulnud konventsiooni artikli 35 lõike 3 punkti a ja lõike 4 alusel *ratione materiae* vastuvõetamatuna läbi vaatamata jätta.⁷ Samuti väitsin⁸, et kui EIK-i poolt selles kohtuasjas tehtud järelduse kohaselt „kohut“ ei olnud, sest seaduse alusel moodustatud kohus puudus, siis puudub ka nimisõna ja seega ka ese, millele saaksid vastata omadussõnad „sõltumatu“ ja „erapooletu“, mille tagajärjel puudub ese ja olemasolu ka nimetatud omadussõnad. Kõik nõuded, mis on seotud artikli 6 lõikes 1 sätestatud õigusega õiglasele kohtumenetlusele, on vältimatud ja ilma nendeta ei saa seda õigust tagada. Sellegipoolest on artikli 6 lõike 1 ainus eraldiseisev nõue, et olemas peab olema seaduslik kohus. See nõue on õiglase kohtumenetluse *keskne* tunnus, sest viitab asjaomase õiguse *põhiolemusele*. Artikli 6 lõike 1 kõik muud nõuded eeldavad selle keskse nõude järgimist, st kohtu moodustamist seaduse alusel. Teisisõnu on „sõltumatuse“ ja „erapooletuse“ nõuded/tagatised olemuslikud ja lahutamatud omadused, mis on seotud „seaduse alusel moodustatud kohtu“ olemasoluga. On võimatu analüüsida sellise kohtu omadusi, mida ei ole olemas, just nagu on võimatu vaadelda sellise isiku või hoone omadusi, keda või mida pole olemas. Seega oleneb igasugune lootus, et kohus on sõltumatu ja erapooletu, asjaolust, et tegu on üldse seaduse alusel moodustatud kohtuga. Esimesena mainitud omadused olenevad viimati mainitud omadusest ja neid ei saa jätta vaakumisse.

26. Olles eespool öeldut selgitanud, eristan siinset kohtuasja kohtuasjast *Guðmundur Andri Ástráðsson*, kus küsimus oli teistsugune, ja ma ei saa välja pakkuda, et kuna artikli 6 kohane tagatis, mis nõuab erapooletut kohut, ei olnud täidetud, muutus kaebuse ülejäänud osa kohe ja automaatselt esemetuks ja olematuks ning seetõttu oleks tulnud see *ratione materiae* vastuvõetamatuna läbi vaatamata jätta. Selle asemel pakun välja, et kaebuse ülejäänud osa ei ole vaja hinnata sõltumatult ja eraldi. Erinevalt „seaduse alusel moodustatud kohtust“ ei ole „kohtu erapooletus“ kui artikli 6 kohane tagatis oma olemuselt ja funktsioonilt nii otsustav, et selle puudumine muudaks kaebuste ülejäänud osa *ratione materiae* vastuvõetamatuks, kuigi

⁷ Vt arvamuse punkt 4.

⁸ *Ibid.*, punkt 5.

see võib muidugi muuta selliste kaebuste hindamise tarbetuks, mis on jällegi tõsine tulemus.

27. Arutluse all olev küsimus võib olla veelgi asjakohasem, kui on kehtestatud artikli 6 kohaste tagatiste hierarhia. Ryan Goss märgib õigustatult, et „kui EIK soovib kehtestada artiklist 6 tulenevate õiguste hierarhia, mille kohaselt on mõne tagatise rikkumine teistest rikkumistest raskem või neid käsitletakse teistest erinevalt, peaks EIK seda hierarhiat või eristust selgitama ja põhjendama. EIK ei ole seda teinud.“⁹ Püüdes vastata küsimusele, kas artikli 6 kohaste tagatiste hierarhia tuleks kehtestada, ning minu arvates tuleks sellele vastata jaatavalt, pean alustuseks nentima, et kõik artikli 6 kohased tagatised moodustavad ühtse terviku, mille kohta võib öelda, et need koosnevad selle elementidest või komponentidest, ning need kõik on ühel või teisel viisil olulised, et tagada konventsiooni artiklist 6 tulenev õigus õiglasele kohtumenetlusele.

Et konventsioonis sätestatud õigustel puudub hierarhia ja artikli 6 kohaseid tagatiseid võib pidada õiglase kohtumenetluse õiguse alamõigusteks, võib väita, et ka tagatiste hierarhiat ei tohiks olemas olla. Siiski tuleb õigusi tagatistest eristada, sest esimene on autonoomne (välja arvatud artikkel 14), teine aga moodustab esimese komponendi. Leian, et artikli 6 kohaste tagatiste hierarhia *parim* selgitus või põhjendus võiks põhineda kõnealuste tagatiste puudumise mõjul või tagajärgedel kohtumenetluse üldisele õiglusele. Seega peab artikli 6 kohaste tagatiste hierarhia olema seotud nende olulisusega õiglase kohtumenetluse õiguse tagamisel ning, nagu eespool öeldud, on *parim* viis selle kaalumiseks hinnata, millised on kõnealuse õiguse mõju või tagajärjed, kui need tagatised ei ole täidetud.

28. Niisiis paigutaksin eespool mainitu põhjal „seaduse alusel moodustatud kohtu“ tagatise artikli 6 kohaste tagatiste hierarhia tippu ning „sõltumatu kohtu“ ja „erapooletu kohtu“ tagatised koos ühe astme võrra allapoole. Kahel viimasel tagatisel on eriline omadus, mida teistel tagatistel (välja arvatud muidugi „seaduse alusel moodustatud kohtu“ puhul) ei ole ning mis võimaldab paigutada need tagatiste hierarhia teisele astmele, sest need on kõigi teiste tagatiste vältimatud eeltingimused. Kuigi minu arvates on kõik artikli 6 kohased tagatised seotud selle õiguse põhialusega, võib neid kolme kohtuga (selle olemasolu, sõltumatuse ja erapooletusega) seotud tagatist, mis on paigutatud vastavalt tagatiste hierarhia esimesele ja teisele astmele, pidada – nagu absoluutsete õiguste puhul – absoluutseteks tagatisteks: nende suhtes ei tehta erandeid ega mööndusi ning kui ükskõik milline neist puudub, toob see endaga iseenesest kaasa kohtumenetluse üldise ebaõigluse.

29. Selles kohtuasjas käsitletava kaebuse ülejäänud osa, st seda, et kaebajatele ei antud võimalust olla enne nende menetlusest kõrvaldamist ära kuulatud,¹⁰ ei saa minu arvates koos kohtu sõltumatuse ja erapooletuse

⁹ Vt Ryan Goss, *op. cit.*, lk 162.

¹⁰ Õnneks on konventsiooni artikliga 6 kooskõlas kohtureeglite muudetud reeglid 36 ja 44D, mis sätestavad juhud, mil kaitsjal on keelatud tegutseda EIK-is esindajana. Selle

tagatistega paigutada artikli 6 alusel esitatud kaebuste hierarhia kõrguselt teisele astmele, vaid saab paigutada madalamale astmele, sest see ei ole otseselt seotud kohut puudutava artikli 6 kohase menetlusliku tagatisega, millest olenevad kõik ülejäänud tagatised. Oleks puhtalt teoreetiline hakata selles arvamuses määratlema artikli 6 kohaste tagatiste hierarhia muid astmeid ja püüda paigutada nende hulka kaebuse ülejäänud osa.

Siinses kohtuasjas aga võib kaebuse ülejäänud osa arvesse võtta mitte iseseisva ega sõltumatu kaebusena, vaid lisaargumentina, mis toetab erapooletust käsitlevat kaebust. See on nii seetõttu, et need kaks kaebust on olemuslikult ja lahutamatu omavahel seotud. Kahetsusväärset tuleb märkida, et siinses kohtuasjas puudus ka kohtulik kontroll, mis oleks võimaldanud kaebajatel esitada oma väited nende kahe kaebuse kohta, millest üks puudutas erapooletust ja teine ärakuulamisest keeldumist. See aga muutis need küsimused kaebajate jaoks veelgi problemaatiliseks. Samas ei ole nende kaebus kohtuliku kontrolli puudumise kohta seotud ühegi artikli 6 kohase tagatisega, sest selles artiklis ei ole sätestatud kaebeõigust (vt *Durissotto vs. Itaalia* (otsus vastuvõetavuse kohta), nr 62804/13, punkt 54, 6. mai 2014, ja *Castellino vs. Belgia* (otsus vastuvõetavuse kohta), nr 504/08, punkt 22, 22. mai 2012).

Sellelegipoolset tuleb rõhutada, et siinses kohtuasjas on kohtu objektiivse erapooletuse puudumine ilmne juba kohtuasja asjaolude põhjal (vt selle arvamuse punktid 16–21) ning isegi siis, kui ei võeta arvesse lisaargumenti, mida hinnatakse *ex abundanti cautela* ja mida kaalutakse igal juhul objektiivse erapooletuse puudumise „näiliste asjaolude“ seisukohast. Põhjus on see, et kaebajate ärakuulamisest keeldumist võib käsitleda kui märki või tagajärge ning seega kui näilist asjaolu, mis on seotud sellega, et kohus ei olnud algusest peale erapooletu.

30. Kooskõlas tõhususe põhimõttega,¹¹ millele viidati eespool, on konventsiooni „eesmärk tagada tegelikke ja tõhusaid õigusi, mitte teoreetilisi või näilisi õigusi.“ Tõhususe põhimõtte sõnastas EIK artikli 6 tsiviilõiguste raames esmakordselt kohtuasjas *Airey vs. Iirimaa* (9. oktoober 1979, punkt 24, A-seeria nr 32) ning seda on korratud paljudes teistes kohtuasjades. Peale selle tuleb tõhususe põhimõtte järgi konventsiooni sätteid ja sellega tagatud õigusi, sealhulgas loomulikult artiklist 6 tulenevat õigust õiglasele kohtumenetlusele, tõlgendada nii, et neile omistatakse maksimaalne kaal ja

põhjuseks on asjaolu, et nimetatud reeglid võimaldavad advokaatidel esitada selgitusi enne nende kõrvaldamist käsitleva lahendi vastuvõtmist.

¹¹ Vt artiklit 72 „mõistete tõhusa tõlgendamise (*ut res magis valeat quam pereat*)“ kohta, mille pakkus välja Sir Humphrey Waldock, kes oli sellise dokumendi esimese eelnõu eriraportöör, millest sai hiljem rahvusvaheliste lepingute õiguse 1969. aasta Viini konventsioon; John G. Merrills „The Development of International Law by the European Court of Human Rights“, 2. trükk (Manchester University Press, Manchester, 1993), lk 106, ning G. A. Serghides „The Principle of Effectiveness and its Overarching Role in the Interpretation and Application of the ECHR: The Norm of all Norms and the Method of All Methods“ (Strasbourg, 2022), *in passim*, eelkõige lk 57 ja 97–98.

mõju kooskõlas nende teksti ja eesmärgiga. Tõhususe põhimõte võib minu arvates kajastuda kreekakeelses mõistes *εντελέχεια* (*entelehhia*), mille lõi Aristoteles¹² põhimõtteliselt kahest sõnast: „εντελής“ (lõpuni arenenud) ja „έχειν“ (omamine), mis tähendab tegevust, mis kätkeb endas „teokstehtut“ (eesmärki), ja järelikut tegevust, mille siht saavutatakse või tehakse täielikult teoks selle otstarvet arvestades.

31. Et tagatised, mis tulenevad artikli 6 kohasest õigusest õiglasele kohtumenetlusele, on selle õiguse komponendid, peab tõhususe põhimõte – nagu eespool selgitatud – oma otstarbe täitmiseks toetama seda, et sellistel tagatistel – siinses kohtuasjas objektiivse erapooletuse tagatisele – on nende otstarbest ja tõhususe normist lähtuv suurim kaal ja mõju ning asjakohased täielikud tagajärjed. Niisiis on tõhususe põhimõtte ja menetluse üldise õigluse vaheline vastastikune ja omavaheline seos ilmne, sest mida suurem on olenevalt tagatise laadist ja sihist sellele antud kaal, seda olulisem saab olema selle mõju järeldamisel, et kohtumenetlus oli üldiselt ebaõiglane. Seega, omistades artikli 6 kohase erapooletuse tagatisele suurima kaalu, võib kohtumenetlust pidada iseenesest ja üldiselt vältimatult ebaõiglaseks, ilma et oleks vaja hinnata artikli 6 alusel esitatud muid kaebusi, välja arvatud siiski juhul, kui kaebust analüüsitakse lisaks erapooletust käsitlevale kaebusele nagu sinise kohtuasja puhul (vt punkt 29 eespool).

IV. JÄRELDUS

32. Eeltoodut silmas pidades järeldan, et konventsiooni artikli 6 lõiget 1 on rikutud.

¹² Vt Georgios Babiniotis „Dictionary of Modern Greek“ 5. trükk (Lexicology Centre, Athens, 2019), lk 719, ning veelgi täpsemalt *ibid.*, 2. trükk (Lexicology Centre, Athens, 2002), lk 605, kirje „εντελέχεια“ all.

KOHTUNIK KRENCI ERIARVAMUS, MILLEGA ON ÜHINENUD KOHTUNIK ZÜND

1. Pean kahetsusega tunnistama, et ma ei saa nõustuda enamuse järeldusega, mille kohaselt ei ole konventsiooni artikli 6 lõige 1 selle tsiviilõigusi puudutavas osas siinse kohtuasja suhtes kohaldatav.

2. Selle kohtuotsuse järgi võib kohtunik kõrvaldada advokaadi menetlusest, ilma et advokaat saaks kasutada artikli 6 lõikes 1 sätestatud põhitagatise. Minu arvates on see väga murettekitav. Leian, et artikli 6 lõige 1 on kohaldatav (I) ja et seda on ka rikutud (II).

I. Artikli 6 lõike 1 kohaldatavus

3. EIK-i kohtupraktikas on selgelt välja kujunenud järgmine:

„[e]t artikli 6 lõiget 1 saaks kohaldada selle tsiviilõigusi puudutavas osas, peab vaidlus käsitlema „õigust“, mille kohta võib öelda – vähemalt vaieldavatel alustel –, et seda tunnustatakse riigisisese õiguse alusel, olenemata sellest, kas see õigus on konventsiooniga kaitstud. Vaidlus peab olema tõeline ja tõsine ning see ei tohi olla seotud üksnes õiguse tegeliku olemasoluga, vaid peab hõlmama ka selle ulatust ja kasutamise võimalust ning konkreetse menetluse tulem peab lõpuks olema otsustava tähtsusega kõne all oleva õiguse üle otsustamiseks; üksnes nõrgad seosed ja kaudsed tagajärjed ei ole piisavad, et tugineda artikli 6 lõikele 1... Ning asjassepuutuv õigus peab olema tsiviilõigus (vt hiljuti *Grzęda* vs. *Poola* [suurkoda], nr 43572/18, punkt 257, 15. märts 2022).

4. Selles kohtuasjas kinnitab enamus, et kaebajate õigus tegutseda advokaadina on „tsiviilõigus“ artikli 6 lõike 1 tähenduses ja et see õigus hõlmab klientide esindamist kohtus. Vaidlust ei ole selles, et seda õigust tunnustatakse riigisisese õiguse alusel (vt kohtuotsuse punkt 97). Kui aga enamus järeldab, et artikli 6 lõiget 1 ei saa kohaldada, otsustab enamus, et kõrvaldamise määrused ei hõlmanud kaebajate „tsiviilõiguse“ üle otsustamist (vt punkt 101).

5. Selle järelduse toetuseks märgib enamus kõigepealt seda, et vaidlusaluseid abinõusid ei määratud distsiplinaarmenetluse raames (vt punkt 99). Minu arvates on see asjaolu ebaoluline, sest artikli 6 lõike 1 kohaldatavus põhineb autonoomsel hinnangul, mis ei olene riigisisese õiguse kohasest liigitusest (vt *König* vs. *Saksamaa*, 28. juuni 1978, punkt 88, A-seeria nr 27). Seega võib sanktsioon kuuluda artikli 6 lõike 1 kohaldamisalasse isegi siis, kui see määrati väljaspool riigisisese õiguse kohast distsiplinaarmenetlust (vt näiteks *Baka* vs. *Ungari* [suurkoda], nr 20261/12, 23. juuni 2016).

6. Enamus tugines teisele elemendile, millele omistatakse palju suurem tähtsus. Enamus rõhutab, et vaidlusalune kõrvaldamine avaldas üksnes piiratud mõju kaebajate õigusele tegutseda oma kutsealal (vt kohtuotsuse punkt 100). Kogu lugupidamise juures ei saa ma selle seisukohaga üldse nõustuda.

7. Enamuse toonitatud asjaolu, et kaebajatel „oli ... võimalus jätkata oma kutsealast tegevust“ (vt punkt 100), ei ole artikli 6 lõike 1 kohaldatavuse puhul otsustav. EIK on korduvalt öelnud, et artikli 6 lõikest 1 tulenevad vaidlused võivad olla seotud „tsiviilõiguse“ tegeliku olemasoluga, aga ka selle ulatuse ja kasutamise võimalusega (vt *Le Compte, Van Leuven ja De Meyere vs. Belgia*, 23. juuni 1981, punkt 49, A-seeria nr 43). Seega on leitud, et artikli 6 lõike 1 on tsiviilõigusi puudutavas osas kohaldatav kohtuasjas, mis puudutas advokaati, kellel oli ajutiselt keelatud tegutseda esindajana teatavates (mitte kõigis) kohtutes (vt *Helmut Blum vs. Austria*, nr 33060/10, punktid 63–67, 5. aprill 2016). Peale selle on artikli 6 lõike 1 tunnistanud kohaldatavaks sanktsioonide suhtes, mis ei takistanud ega mõjutanud kutsealal tegutsemist (vt *Gautrin jt vs. Prantsusmaa*, 20. mai 1998, punkt 33, *Reports of Judgments and Decisions* 1998–III, kus arstidele esitati noomitus või lihtsalt hoiatus; vt ka *Lorenzetti vs. Itaalia* (otsus vastuvõetavuse kohta), nr 24876/07, punkt 39, 7. juuli 2015, milles käsitletakse kohtunikule tehtud noomitust; *di Giovanni vs. Itaalia*, nr 51160/06, punkt 36, 9. juuli 2013, milles käsitletakse kohtunikule esitatud hoiatust, ja vt konkreetsemalt advokaatide kohta *A vs. Soome* (otsus vastuvõetavuse kohta), nr 44998/98, 8. jaanuar 2004, kus kaebajale tehti üksnes hoiatus; *Hurter vs. Šveits* (otsus vastuvõetavuse kohta), nr 53146/99, 8. juuli 2004, kus kaebajale määrati trahv, ja *Dylus vs. Poola*, nr 12210/14, 23. september 2021, noomituse kohta).¹

Võib olla väga keeruline mõista, miks arst, kohtunik või isegi advokaat, kes sai pelgalt hoiatuse, saab kasutada artikli 6 lõikes 1 sätestatud tagatise, kuid menetlusest kõrvaldatud advokaat jäetakse kõigist neist tagatistest ilma.

8. Minu arvates alahindab enamuse vaidlusaluste abinõude tõsidust. Advokaadi kõrvaldamine menetlusest ei ole tavapärane riigisisene abinõu, mida kohus rakendab. Pigem on tegemist tõsise sanktsiooniga, mis mõjutab otseselt ja märkimisväärselt advokaadi kutsealal tegutsemist. Enamus jätab siinkohal tähelepanuta advokaatide olulise rolli kohtusüsteemis ja kogu demokraatlikus ühiskonnas laiemalt (vt *Bagirov vs. Aserbaidžaan*, nr-d 81024/12 ja 28198/15, punkt 99, 25. juuni 2020). Nagu EIK on rõhutanud, „omistatakse advokaatidele demokraatlikus ühiskonnas põhjanev roll, milleks on menetlusosaliste kaitsmine (vt *Michaud vs. Prantsusmaa*, nr 12323/11, punkt 118, EIK 2012). Nad on „kohtusüsteemi põhiosalised, kes on otseselt seotud selle süsteemi toimimise ja menetlusosalise kaitsmisega“ (vt *Morice vs. Prantsusmaa* [suurkoda], nr 29369/10, punkt 148, EIK 2015).

¹ On tõsi, et kõik need abinõud olid distsiplinaarkaristused. Sellegipoolest ei oma see tähtsust (vt punkt 5 eespool). Oluline on sanktsiooni sisu ja mõju asjaomasele isikule, olenemata selle liigitusest riigisisese õiguse alusel. Märgin muuseas, et kaebajad menetlusest kõrvaldanud Harju Maakohus edastas vaidlusalused määrused advokatuurile, mis võis algtada distsiplinaarmenetluse. Seega võis pärast kõrvaldamise määruste tegemist määrata kaebajatele täiendavaid distsiplinaarkaristusi.

9. Klientide esindamine kohtus on advokaadi üks tähtsamaid ülesandeid. Kohtuasjas *Morice* (*ibid.*, punkt 132) kirjeldas EIK seda ülesannet järgmiselt:

„Advokaatide eristaatus asetab nad õigusemõistmisel keskssele positsioonile – nad on justkui vahendajad inimeste ja kohtute vahel. Niisiis on neil võtmeroll selle tagamisel, et kohtud, mille ülesanne on õigusriigi põhimõtte järgi tegutsevas riigis ülioluline, tekitaksid avalikkuses usaldust (vt *Schöpfer* vs. *Šveits*, 20. mai 1998, punktid 29–30, *Reports* 1998–III; *Nikula* vs. *Soome*, nr 31611/96, punkt 45, EIK 2002–II; *Amihalachioaie* vs. *Moldova*, nr 60115/00, punkt 27, EIK 2004–III; *Kyprianou*, viidatud eespool, punkt 173; *André ja veel üks* vs. *Prantsusmaa*, nr 18603/03, punkt 42, 24. juuli 2008, ja *Mor*, viidatud eespool, punkt 42). Ent selleks, et avalikkusel tekiks usaldus õigusemõistmise vastu, peab tal olema usaldus õigusala spetsialisti suutlikkuse suhtes esindada klienti tõhusalt (vt *Kyprianou*, viidatud eespool, punkt 175).

10. Seega ei saa ma vastupidiselt enamusele asuda seisukohale, et vaidlusalune kõrvaldamine avaldas kaebajate kutsetegevusele piiratud mõju ja ei mõjutanud tegelikkuses nende tsiviilõigusi. Kaebajate menetlusest kõrvaldamise määrused mõjutasid otseselt ja märkimisväärselt nende õigust tegutseda advokaadina ja esindada kliente asjaomastes menetlustes sõltumatult. See õigus tuleneb kaebajate ja nende klientide vahelisest lepingust² ning see on ka üks advokaadi peamistest eelisõigustest.

11. Minu arvates kujutab sinne kohtuotsus endast väga ohtlikku pretsedenti, sest viib kohtupraktikas selleni, et konventsiooni artikli 6 kohaldamisalast jäetakse välja advokaatide kõrvaldamine menetlusest. Artikli 6 lõike 1 kohaldamata jätmine avab ukse ebaproportsionaalsetele või meelevaldsetele sanktsioonidele, ilma et kõrvaldatud advokaadile võimaldataks menetluslikke tagatisi, millest kõige tähtsamad on kõrvaldamise üle otsustava kohtuniku sõltumatus ja erapooletus ning õigus saada nõuetekohaselt põhjendatud lahend.

12. Klientide võimalust vaidlustada oma advokaadi kõrvaldamist ei saa pidada piisavaks, et tagada advokaatide õiguste kaitse. Kõrvaldatud advokaadil ei ole enam mingit menetluslikku rolli ja võimalik edasikaebus oleneks vaid kliendi tahtest, kes saaks kaebuse esitada ainult sellest seisukohast, et tema enda õigusi on rikutud. Lisaks ei ole kliendid paljudes kohtuasjades võimelised ise tegutsema ja võivad jääda eriti haavatavasse olukorda. Igal juhul peab advokaatidel olema otsene võimalus vaidlustada ise nende õiguste riivet, olenemata nende klientide suhtumisest. Neil peab olema võimalus vaidlustada neile määratud karistusi, nagu on igal muul isikul, või võib-olla peaks see võimalus advokaatide puhul olema isegi suurem kui igal muul isikul, kui võtta arvesse advokaatide „erilist rolli“ (vt *Morice*, viidatud eespool, punkt 133).

13. See „eriline roll“ ei tähenda kindlasti, et neil ei ole õigusi, millele nad võivad ise tugineda. Kuigi neil on teatavad kohustused, on neil ka õigused ja

² Märgin, et kaebajate väidete kohaselt tekitas menetlusest kõrvaldamine neile tõsised materiaalseid tagajärgi (vt kohtuotsuse punktid 66 ja 68). Nimetatud rahalisi tagajärgi ei ole enamus hinnanud. See ei ole aga kõige tähtsam küsimus.

privileegid (*ibid.*). Seega on EIK-i kohtupraktikas selgelt välja kujunenud, et advokaatide sõnavõetud kohtutes on konventsiooni alusel ulatuslikult kaitstud ja et advokaatidel on õigus esitada konventsiooni artikli 10 alusel kaebus nende esindusrolli täitmisel neile määratud karistuste kohta (vt muu hulgas *Kyprianou vs. Küpros* [suurkoda], nr 73797/01, EIK 2005–XIII; *Čeferin vs. Sloveenia*, nr 40975/08, 16. jaanuar 2018; *Bagirov*, viidatud eespool, ja *Simić vs. Bosnia ja Hertsegoviina*, nr 39764/20, 17. mai 2022). Sellest järeldub, et advokaadid võivad selliste karistuste vaidlustamisel tugineda oma põhiõigustele, kuigi nad kaitsevad oma klientide huve.

II. Sisulised küsimused

14. Olles leidnud, et artikli 6 lõige 1 on *ratione materiae* kohaldatav, olen seisukohal, et selles kohtuasjas on seda sätet rikutud. Siiski tahaksin kohe alguses täpsustada, et konventsiooni artiklist 6 tulenev probleem ei puuduta küsimust, kas kaebajate menetlusest kõrvaldamine oli põhjendatud. Mina ei saa selles küsimuses arvamust avaldada. Keskendun oma märkustes üksnes kaebajatele antud menetluslikele tagatistele. Seoses sellega hämmastab mind see, et kaebajatele ei võimaldatud mingeid tagatiseid. Sooviksin lühidalt esile tõsta kolm järgmist punkti.

15. Esiteks ei antud kaebajatele võimalust esitada enne kõrvaldamise määruste tegemist selgitusi nimetatud määruste kohta. Sellega seoses on oluline vaadelda meie kohtureeglite muutumist. Kohtureeglite reegleid 36 ja 44D, milles käsitletakse advokaadile määratud keeldu tegutseda EIK-is esindajana, muudeti hiljuti, et anda advokaatidele võimalus esitada selgitusi enne sellise lahendi tegemist.

16. Teiseks tehti kaebajate kõrvaldamise määrused pärast seda, kui mõlemad kaebajad olid taotlenud kõnealuste kohtunike taandamist menetlusest ja kui teine kaebaja oli taotlenud distsiplinaarmenetluse algatamist tema kohtuasja menetlenud kohtuniku suhtes. Sellised asjaolud võivad tekitada objektiivse kõrvaltvaataja silmis põhjendatud kahtluse kohtuniku erapooletuse suhtes (vt muu hulgas *Kyprianou*, viidatud eespool, punktid 118–28, kus asjaolu, et sellesama kohtu kohtunikud, mille suhtes kaebaja oli käitunud lugupidamatust väljendaval viisil, pidasid seejärel tema üle kohut, mõistsid ta süüdi ja määrasid talle karistuse, tekitas objektiivselt põhjendatud kahtlusi selle kohtu erapooletuse suhtes).

17. Kolmanda ja veelgi tähtsama punktina ei saanud kaebajad kõnealuste kõrvaldamise määruste puhul kasutada kohtuliku kontrolli võimalust. On selgelt välja kujunenud, et konventsiooni artikli 6 lõige 1 ei taga kaebeõigust (vt *Durisotto vs. Itaalia* (otsus vastuvõetavuse kohta), nr 62804/13, punkt 54, 6. mai 2014, ja *Castellino vs. Belgia* (otsus vastuvõetavuse kohta), nr 504/08, punkt 22, 22. mai 2012). Siiski „tagab artikli 6 lõige 1 igaühele õiguse pöörduda oma tsiviilõigustega ja -kohustustega seotud kaebusega kohtusse“ (vt *Lupeni Greek Catholic Parish jt vs. Rumeenia* [suurkoda], nr 76943/11,

punkt 84, 29. november 2016, edasiste viidetega). „Selleks, et kohtusse pöördumise õigus oleks tõhus, peab isikul olema selge ja praktiline võimalus vaidlustada akt, mis riivab tema õigusi“ (*ibid.*, punkt 86).

18. Selles kohtuasjas on kohtuliku kontrolli puudumine veelgi problemaatilisem, sest kaebajatele ei antud võimalust esitada selgitusi nende kõrvaldamise kohta (vt punkt 15 eespool) ning tekkida võivad objektiivselt põhjendatud kahtlused vaidlusalusel määrused teinud kohtunike erapooletuse suhtes (vt punkt 16 eespool).

19. Peale selle ei saa kedagi üllatada asjaolu, et tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 45 lõige 2, milles on loetletud kõrvaldamise võimalikud alused, on sõnastatud väga üldiselt (vt kohtuotsuse punkt 36). Niisiis on kohtulik kontroll veelgi hädavajalikum tagatis ebaproportsionaalsete või meelevaldsete lahendite vastu.

III. Järeldus

20. Selguse huvides lisan, et minu eesmärk ei ole seada kahtluse alla kohtute õigust tagada menetluste nõuete- ja korrakohane toimimine ning teha sellekohaseid lahendeid ja määrata vajaduse korral sellekohaseid karistusi (vt muu hulgas *Gestur Jónsson ja Ragnar Halldór Hall vs. Island* [suurkoda], nr 68273/14 ja 68271/14, punkt 89, 22. detsember 2020, konventsiooni artikli 6 kriminaalsüüdistust puudutava osa kohta). See kohtute õigus on ülimalt vajalik. Advokaatide eriline roll toob kaasa mitmeid kohustusi, eelkõige seoses nende käitumisega kohtus (vt *Morice*, viidatud eespool, punkt 133). On õiguspärane eeldada, et nad aitavad kaasa nõuetekohasele õigusemõistmisele (vt *Kyprianou*, viidatud eespool, punkt 173).

21. Advokaatide kõrvaldamine menetlusest nõuab aga ülimat valvsust ja seda tuleb väga hoolikalt kontrollida. Kuigi kohtute sõltumatus on õigusriigi põhimõttest juhinduva demokraatliku ühiskonna tugisammas, on kohtusüsteemi toimimise seisukohalt määrava tähtsusega ka advokaatide sõltumatuse kaitsmine. Ilma advokaatide sõltumatusest ei saa kohtusüsteem olla sõltumatu. Minu arvates ei õnnesta minimaalsete menetluslike tagatiste andmine advokaatidele kohtunike autoriteeti ega ohusta nõuetekohast õigusemõistmist. Pigem vastupidi.

LISA

Nr	Kaebuse nr	Kohtuasja nimi	Esitamise kuupäev	Kaebaja Sünniaasta Elukoht Kodakondsus
1.	16358/18	Angerjärv vs. Eesti	02.04.2018	Mart ANGERJÄRV 1980 Viimsi Eesti
2.	34964/18	Greinoman vs. Eesti	20.07.2018	Maksim GREINOMAN 1979 Tallinn Eesti